

Jaarverslag

POM West-Vlaanderen

2018

Inhoud

Voorwoord	6
Speerpuntdomeinen POM West-Vlaanderen	8
Ondernemerschap	8
Fabrieken voor de Toekomst	14
Fabriek voor de Toekomst Nieuwe Materialen.....	17
Fabriek voor de Toekomst Voeding	20
Fabriek voor de Toekomst Blue Energy.....	23
Fabriek voor de Toekomst Machinebouw & Mechatronica	26
Fabriek voor de Toekomst Zorgeconomie	29
Exponential Academy	32
Transport & Logistiek	34
Arbeidsmarkt.....	38
Westhoek Impulsplan	44
Kennisdomeinen POM West-Vlaanderen	46
100% West-Vlaams.....	46
Middenstand.....	50
Duurzaam ondernemen	52
Ruimtelijke economie	56
Westpunt	57
Studies en publicaties	58
Data, Studie & Advies	58

Bestuur, organigram en communicatie	60
Bestuursorganen	60
Directiecomité.....	61
Organigram	62
Communicatie	63
Pers	64
Bijlage	67
Structurele projecten 2018	67

Redactie en lay-out
POM West-Vlaanderen

Verantwoordelijke uitgever
Stefaan Matton
Blokkestraat 6 | 8550 Zwevegem

POM West-Vlaanderen
Koning Leopold III-laan 66 | 8200 Brugge
T 050 140 150 | E info@pomwvl.be | www.pomwvl.be

Voorwoord

Met 'West Deal' tekende de Provincie West-Vlaanderen de strategische lijnen van haar economische beleid voor de periode 2013-2018 uit. Conform dat plan ontwikkelde POM West-Vlaanderen de voorbije zes jaar met haar uitgebreide netwerk van partners de basisvoorwaarden om de West-Vlaamse economie tot een sterke, toekomstgerichte en kennisgedreven economie te transformeren.

Vooreerst genereerde en coördineerde de POM succesvol Europese projecten. Daarbij participeerde zij als (co)promotor in een 27-tal economische projecten in diverse programma's, zoals Interreg en EFRO Vlaanderen. Met de projecten werd een bedrag van meer dan 85 miljoen euro gemobiliseerd, waarvan 40 miljoen Europese middelen. In die dynamiek investeerden POM West-Vlaanderen, kennisinstellingen en bedrijfswereld in de duurzame ontwikkeling en groei van de West-Vlaamse ondernemingen.

Verschuivende centra voor toegepast onderzoek kregen een stek in West-Vlaanderen. Daarvoor werkte de POM in het kader van **Fabrieken voor de Toekomst** samen met de nationale sectororganisaties, de Vlaamse speerpuntclusters, de hogescholen en universiteiten in West-Vlaanderen en de operationele partner TUA West.

Zo werden het Huis van de Voeding in Roeselare, GreenBridge als wetenschapspark blauwe energie in Oostende en het M&M-competentiecentrum in Kortrijk en in Brugge uitgebouwd. Andere initiatieven lopen nog. Het VKC-gebouw in Kortrijk wordt uitgebreid en op de Noordzee voor de kust van Oostende komt een gloednieuw testplatform. In al die centra krijgen kmo's toegang tot kennis en innovatie. Daarnaast kunnen ze gebruik maken van de vele testfaciliteiten om hun product of idee onder deskundige begeleiding te onderzoeken.

Het aanmoedigen van **ondernemerschap** kreeg met de actie Start&GO in samenwerking met Joblabo, Unizo, Voka en Syntra een nieuwe boost. Naast starters krijgen ook groeiers de beste slaagkansen om hun onderneming uit te bouwen.

Tegelijkertijd spitst de POM zich toe op een duurzaam **arbeidsmarktbeleid**. Binnen Academie voor de Toekomst werkt zij samen met Syntra, VDAB en de sectorfondsen om werknemers toe te leiden naar (technische) knelpuntvacatures in de industriële sectoren. Samen staan ze ook in voor de organisatie van vraag- en toekomstgerichte opleidingen.

Met 4Werk ijvert de POM voor de instroom van kansengroepen via enclavewerking. Van alle West-Vlaamse industriële ondernemingen met minstens tien werknemers is bijna één op twee - als leverancier of klant - gelinkt aan een maatwerkbedrijf. Maatwerkbedrijven verankeren dan ook de industrie. Technologieën, ontwikkeld op de vloer van maatwerkbedrijven, zijn bovendien toepasbaar in reguliere ondernemingen. Onderling 'slim samenwerken' vormt de toekomst.

Op **logistiek** vlak focust de POM op verduurzaming met de uitbreiding van River Terminal Wielsbeke en de voorbereiding van River Terminal Roeselare. Een multimodale aanpak in de sector Transport & Logistiek optimaliseert de toegankelijkheid van en naar de bedrijven. Verder moedigt de POM ondernemingen aan om hun logistieke informatiestromen te digitaliseren. Zo komt in de ABC-toren in Zeebrugge een kennis-hub en demonstrator Physical Internet met link naar het digitale brexitplatform.

Als kennis- en innovatiepartner voor **lokale besturen** ondersteunt de POM met allerlei initiatieven, zoals Locatus, Retail compass en Economische Kaart, het kernversterkende beleid.

Met het **Westhoek Impulsplan** wil de POM het industriële economische weefsel in die regio versterken. Een van de acties is de uitbouw van Acasus in Veurne als centrum voor duurzaam wonen, bouwen en renoveren. Met het **kenniscentrum Duurzaam Ondernemen** focust de POM tenslotte op energie en circulaire economie. Door samen te werken genieten bedrijven op bedrijventerreinen van uiteenlopende financiële, economische, ecologische en maatschappelijke voordelen, zoals de rationalisatie van energiestromen en het efficiënt beheren van energiebronnen.

Op die fundamenten stippelt de Provincie anno 2019 de economische contouren uit van haar nieuwe meerjarenplan 2020-2025. De POM wil alvast op hetzelfde elan, met grensverleggende projecten en samen met haar netwerk van partners inzetten op toekomstige uitdagingen van een ondernemend West-Vlaanderen, dat duurzaam ontwikkelt.

Stefaan Matton

algemeen directeur
POM West-Vlaanderen

Jean de Bethune

voorzitter POM West-Vlaanderen
gedeputeerde voor Economie

Speerpunt domeinen POM West-Vlaanderen

Hoofdstuk 1

Ondernemerschap

Met een uitgekiend startersbeleid maakt West-Vlaanderen het verschil. Samen met OC West zet POM West-Vlaanderen heel wat initiatieven op touw om de West-Vlaamse ondernemer te ondersteunen. Netwerkmomenten, opleidingen, coaching ... zetten startende én ervaren ondernemers op weg. Betaalbare huisvesting maakt dat deze ondernemers zich optimaal kunnen focussen op het uitbouwen van hun eigen zaak.

Netwerkmomenten - Coaching - Opleidingen - Professionele werkplekken

Starters en groeiende ondernemers ondersteunen

Start&GO, de opvolger van Actie voor Starters, wil de slaagkansen van de West-Vlaamse ondernemers verhogen door een netwerk van mogelijkheden uit te bouwen. Startende en groeiende ondernemers met een onderneming tussen nul en vijf jaar jong, krijgen steun bij de opstart en ontwikkeling van hun onderneming. Dankzij een ruim partnerschap met Voka, Syntra West, UNIZO en Starterslabo, kan Start&GO ondernemers een waaier aan activiteiten aanbieden.

Na registratie op de website van Start&GO krijgt de ondernemer 1.000 gratis credits om deel te nemen aan activiteiten zoals workshops, opleidingen, netwerkmomenten, inspiratietours en individuele begeleiding. In 2018 registreerden 747 nieuwe ondernemers zich bij Start&GO. In totaal namen 828 ondernemers deel aan de activiteiten.

Via 't Werkpand biedt Start&GO ook professionele werkplekken aan. Tegen een voordelig tarief en in de beste omstandigheden kunnen nieuwe ondernemers zich vestigen in één van de 17 startersplekken verspreid over de provincie. De gemiddelde bezettingsgraad van de werkpanden in 2018 bedroeg 87% (in oppervlakte).

Spin West helpt startende én ervaren ondernemers bij het opzetten, accelereren of uitspinnen van hun droombedrijf. Deelnemers die de begeleidingstrajecten volgen, krijgen ondersteuning in strategie, businessontwikkeling, funding of andere gespecialiseerde individuele coaching. De POM vertrouwde de uitvoering van het project Spin West toe aan OC West en kreeg hierbij financiële steun van Europa (EFRO) en Vlaanderen (Agentschap Innoveren en Ondernemen). Partners Voka, UNIZO en Senior Consultants Vlaanderen presenteren de coaching van Spin West binnen hun ledennetwerk.

1.538 starters en groeiers in West-Vlaanderen, maar ook in Oost-Vlaanderen, Wallonië en Frankrijk, kregen in 2018 steun en begeleiding via Start&GO, Spin West en de Europese programma's ISE en PROGRES.

www.startandgo.be
www.actievoorstarters.be
www.twerkpand.be
www.ocwest.be
www.spinwest.be

Uitgelicht in 2018:

Netwerkmomenten

- Op 15 maart 2018 namen 11 techstart-ups uit Vlaanderen, Frankrijk en Wallonië deel aan **Tech Startup Day** in Brussel, dankzij het project **PROGRES** (zie *bijlage Structurele projecten/Ondernemerschap*). Op dit jaarlijkse treffen voor alle techstart-ups in België verzamelen investeerders, bedrijfsleiders, lokale overheden én starters. Samen gaan ze op zoek naar inspiratie, nieuwe technologieën en nieuwe toepassingen.

- Op 23 mei 2018 schakelde Actie voor Starters letterlijk en figuurlijk een versnelling hoger. Tijdens het **kick-offevent** in Worldkarts Kortrijk werd, onder het geluid van piepende autobanden, de nieuwe naam **Start&GO** onthuld. Met Start&GO waarbij GO voor Groeien en Ondernemen staat, gaan de POM en OC West een stapje verder. Naast een uitgebreider aanbod mikt Start&GO niet enkel op de (pre) starters maar ook meer en meer op de groeiers. Het kick-offevent betekende ook de start van een communicatiecampagne waarbij 20 startende en groeiende ondernemers met hun verhaal in de kijker stonden.

- De Sint-Amandskerk in Roeselare opende op 15 en 16 december 2018 zijn deuren voor een sfeervol pop-upshoppingevent waar 14 West-Vlaamse startende webshopeigenaars hun producten voor een keer niet online verkochten. Start&GO is met **POP IT UP Roeselare**, na Kortrijk, aan haar tweede editie toe. De deelnemende webshopeigenaars in Roeselare kregen voordien tijdens twee ontbijtsessies allerlei tips & tricks van pop-upexperts om gewapend de strijd aan te gaan.

Coaching

- Tijdens acht **intakegesprekken** voor Personal Coaching stelden startende en groeiende ondernemers hun ondernemingsplan voor aan een expertenteam. Op basis van de knelpunten en de ervaren hindernissen, kregen de ondernemers **een-op-eenbegeleiding** van een of meerdere coaches. In totaal namen 43 ondernemers deel en werden 57 begeleidingstrajecten opgestart.

- In 2018 volgden 41 bedrijven een van de drie **begeleidingstrajecten** (haalbaarheid, valorisatie of spin-off) bij **Spin West**. In totaal werden 66 multidisciplinaire klankbordsessies georganiseerd, hieruit volgden 78 coachingopdrachten.

Opleidingen

- Op 1 maart 2018 organiseerden Start&GO en Bizidee de '**Nacht van de Inspiratie in Kortrijk**'. In boeiende workshops en inspiratiesessies scherpten de aanwezige ondernemers hun businessplan of ondernemingsidee aan. Ondernemers met vragen over een specifiek thema sloten aan bij een van de Ronde Tafels met doorwinterde experts uit het start-uplandschap.
- Vijf **OndernemersPUBs** op verschillende locaties in de provincie inspireerden ondernemers met workshops en boeiende sprekers. In juni 2018 werd het Ondernemerscentrum Kortrijk omgetoverd tot het Walhalla van prijszetting voor startende ondernemers. 54 ondernemers volgden de interactieve workshops van vier financiële experts. De OndernemersPUBs kennen gemiddeld 48 deelnemers.

Team Start&GO organiseerde een OndernemersPUB in vintage style bij Rock 'n Roll Classics, een bedrijf dat oldtimers opknaapt en verkoopt.

Bouw aan je netwerk tussen de lego-blokjes', de OndernemersPub van Start&GO op 5 juli 2018, met een bezoek aan 'Amazings Art Experience' in Kortrijk, de grootste LEGO® Expo ooit.

Professionele werkplekken

- Sinds 1 januari 2018 behoort het **Bedrijvencentrum Oostende** tot het provinciale netwerk van startershuisvesting van Start&GO. Het bedrijvencentrum, omgedoopt tot **'t Werkpand Oostende**, beschikt over negen kantoren en tien ateliers voor startende ondernemers. Samen met de startersruimtes in het Ondernemerscentrum Oostende en in de Zandvoordestraat telt de regio Oostende drie werkpanden.

Vanaf 1 januari 2018 maakt het Bedrijvencentrum Oostende deel uit van de provinciale startersinfrastructuur.

- Om nog beter in te spelen op de noden van startende ondernemers, werden in het **Ondernemerscentrum Roeselare** **aanpassingswerken** uitgevoerd. 't Werkpand Roeselare biedt nu extra werkplekken en individuele kantoren aan. In 2018 startten ook de werken in het **Ondernemerscentrum Brugge**, officieel geopend op 20 juni 2017. Het voormalige Tolhuis wordt een state-of-the-art ondernemerscentrum met extra startersplekken en een moderne vergader- en seminarieruimte.

Hoofdstuk 2

Fabrieken voor de Toekomst

De uitbouw van een passend industrieel beleid is een must in een industriegedreven economie als deze die West-Vlaanderen rijk is. Onze krachtige en sterk kmo-gedreven industrie ook in de toekomst laten excelleren, blijft de ambitie. De innovatiegerichte werking focust op de West-Vlaamse kernsectoren, met stuk voor stuk bijzondere groeimogelijkheden: nieuwe materialen, voeding, blue energy, machinebouw & mechatronica en zorgeconomie.

Product & proces - Onderzoek & Testen - Internationalisering

Fabrieken voor de Toekomst zorgt voor een hechte samenwerking tussen bedrijfswereld, kennisinstellingen en overheid. Het partnerschap van Fabrieken voor de Toekomst geeft kmo's toegang tot een aanbod gericht op volgende drie domeinen:

- **Product & proces**
  - Het productieproces of de service van het bedrijf helpen optimaliseren.
  - Inzicht geven in de laatste trends en nieuwe technologieën.
- **Onderzoek & testen**
  - Geschikte testinfrastructuur aanbieden om nieuwe ideeën te onderzoeken onder deskundige begeleiding.
- **Internationalisering**
  - Begeleiden bij het zetten van de eerste exportstappen.
  - Nieuwe afzetmarkten en bijhorende beurzen helpen zoeken.

Quick Wins

Met de oproep 'Quick Wins' ondersteunt de POM binnen Fabrieken voor de Toekomst een aantal kortlopende en praktijkgerichte innovatieve samenwerkingsprojecten van bedrijven. Alle projecten hebben als doel een product, technologie of dienst, in de ideeënfase, versneld tot de pilootfase te brengen.

De projecten situeren zich binnen één of meerdere van volgende sectoren:

- Nieuwe Materialen;
- Voeding;
- Blue Energy;
- Machinebouw/Mechatronica.

Het resultaat van het project, onder de vorm van een proefopstelling, pilootinstallatie of prototype, moet haalbaar zijn op korte termijn (max. een jaar). Bijkomende voorwaarde is dat het project uitgevoerd wordt in nauwe samenwerking tussen minimum twee onderling onafhankelijke bedrijven waarvan minstens één kmo en minstens één in West-Vlaanderen gevestigd is.

Het maximale steunbedrag bedraagt 50%.

Crosssectorale projecten

Het event Drone West en het project SeaConomy zijn crosssectoraal: door het verbinden van verschillende sectoren ontstaan tal van nieuwe opportuniteiten en toepassingen voor bedrijven.

Drone West

Het event Drone West dat bij VIVES in Brugge plaats had op 7 december 2018, inspireerde 170 bezoekers over de toepassingsmogelijkheden van drones. Drones kunnen in diverse sectoren een aanzienlijke meerwaarde betekenen. Zo kunnen drones de groei en evolutie van graangewassen evalueren in de landbouw, werven bewaken en inspecteren in de bouwsector en inspecties op windmolens uitvoeren op zee ...

Volgens de berekeningen van Agoria zullen drones in België tegen 2020 jaarlijks een omzet van 409 miljoen euro realiseren en 1.000 extra jobs opleveren.

Met Drone West zetten de organiserende partners POM West-Vlaanderen, TUA West, Inagro en VIVES in op het verlagen van de drempel om deze veelbelovende en kostenefficiënte technologie in het bedrijfsleven te integreren. Een van de primeurs op Drone West was de lancering van **Dronelab**, waarbij VIVES dronetoepassingen en -technologieën multidisciplinair zal integreren in al haar studiegebieden en expertisecentra. Het event Drone West inspireerde ondernemers om de dronetechnologie in het bedrijfsleven toe te passen.

Vooraan op de foto van links naar rechts: Geert Dangreau (POM West-Vlaanderen), Charlotte Destoop (TUA West), Marieke D'hoop (TUA West). Achteraan op de foto: Jonathan Van Beek (Inagro) en Rob De Roo (VIVES).

www.fabriekenvoordetekomst.be

SeaConomy

Europese zeevieren (of macroalgen) zijn unieke zeeproducten die aan belang zullen winnen in de lokale voedselvoorziening en verduurzaming van de voedselketen. Ook voor Vlaanderen is hier een belangrijke rol weggelegd. De Noordzee is uitermate geschikt voor de teelt van diverse soorten zeewier met een economisch potentieel. Langsheen de waardeketen ligt een zee van opportuniteiten voor bedrijven en kennisinstellingen in onze regio. Dat was een van de conclusies die het consortium SeaConomy voorstelde tijdens de slotconferentie van het project op 7 mei 2018 in Vilvoorde.

Het SeaConomy-project bracht een multidisciplinair consortium van bedrijven, sectororganisaties en overheidsinstanties samen om het potentieel van de Vlaamse zeewier-economie te ontluiken. De partners (Sioen Industries, POM West-Vlaanderen, Lambers-Seghers, Colruyt Group, en Pures) vertegenwoordigden samen de verschillende schakels van de zeewierketen, van kweek tot consumptie. Vanaf de start in 2016 fungeerde SeaConomy als een katalysator voor de groeiende Vlaamse community rond zeewier (zie bijlage *Structurele projecten/Fabrieken voor de Toekomst*).

www.fabriekenvoordetekomst.be/seaconomy

Fabriek voor de Toekomst Nieuwe Materialen

De textiel- en kunststofverwerkende industrie is stevig verankerd in West-Vlaanderen. Vandaag blinkt de sector Nieuwe Materialen nog altijd uit in de ontwikkeling van innovatieve producten. Veel bedrijven uit de sector behoren tot de absolute wereldtop. Met slimme oplossingen in textiel, kunststof of composiet bieden deze bedrijven antwoord op complexe noden en zetten ze in op duurzaamheid.

Fabriek voor de Toekomst (FvT) Nieuwe Materialen heeft als doel de innovatiekracht van deze ondernemingen te versterken. Op deze manier levert de Fabriek een essentiële bijdrage tot de ontwikkeling van nieuwe materialen en producten.

Binnen FvT Nieuwe Materialen werkt de POM samen met Voka, UNIZO, Fedustria, Catalisti, Agoria, Essenscia, Centexbel, Academie voor de Toekomst en TUA West.

Product & proces - Onderzoek & Testen - Internationalisering

Fabriek voor de Toekomst Nieuwe Materialen staat klaar om de kmo te helpen met vragen over:

- Het gebruik van bio-afbrekbare, bio-gebaseerde en/of recycleerbare materialen;
- Circulaire economie en bijhorende businessmodellen;
- Procesoptimalisatie;
- Innovatieve samenwerkingen in binnen- en buitenland;
- Industry 4.0, human capital, e-commerce, augmented reality ...

Om de bedrijven te versterken in activiteiten rond onderzoek en ontwikkeling is er een ruim aanbod aan testfaciliteiten, een breed netwerk aan kennispartners, advies en opleidingen. Dit gebeurt in nauwe samenwerking met de verschillende sectorfederaties en multidisciplinaire kenniscentra.

FvT Nieuwe Materialen heeft als uitvalsbasis het Vlaams kunststofcentrum (VKC-gebouw) in Kortrijk.

Met een ruim aanbod aan testfaciliteiten, een breed netwerk aan kennispartners, advies en opleidingen staat Fabriek voor de Toekomst Nieuwe Materialen klaar voor de West-Vlaamse ondernemingen. In 2018 tekenden 414 bedrijven in op de activiteiten.

www.fabriekenvoordetoekomst.be

Uitgelicht in 2018:

Product & Proces

- Het **Vlajo-innovatiekamp 'Slim Verpakken'** had op 28 maart 2018 plaats in Kortrijk. Firma IQ Pack uit Harelbeke gaf de deelnemende teams de opdracht om een kartonnen verpakking te creëren met een dubbele functie. Team Shoestack werd de winnaar van deze opdracht met een schoendoos die omgeplooid kan worden tot een opbergsysteem voor schoenen.
- Circulaire economie, waarbij reststromen hergebruikt worden, is zonder twijfel de toekomst. Het sluiten van de kringloop is niet alleen goed voor mens en milieu, het biedt ook een economisch potentieel dat vaak onderbelicht blijft. Op het event **Start-to-Circle** op 27 juni 2018 in Kortrijk, werden bedrijven ondergedompeld binnen het West-Vlaamse aanbod Circulaire Economie.

Circulaire economie: nieuwe businessopportuniteiten voor de West-Vlaamse bedrijven.

- Tijdens de beurs **Prototyping** kregen bedrijven de kans om deel te nemen aan **Meet-the-Experts** op 7 november 2018 in Kortrijk. Tijdens deze matchmaking stonden tien experten klaar, om vragen te beantwoorden en expertise en advies te delen. Volgende topics stonden centraal: Industrie 4.0, 3D-printing, (Recycled) Polymers, AR-VR-toepassingen, operatorondersteuning, machinebouw ...

Onderzoek en Testen

- Het **machinepark Nieuwe Materialen** werd op diverse locaties **uitgebreid** met specifieke toestellen om kunststof- en textielafvalstromen beter te identificeren. Dit zorgt ervoor dat recyclaatstromen, onder meer door toevoeging of verwijdering van bepaalde additieven, geoptimaliseerd kunnen worden. Producenten kunnen dit materiaal bijgevolg feilloos inzetten in het productieproces. Binnen het Open Innovatie Platform werken ondernemingen en kennisactoren samen volgens de principes van open innovatie doorheen de waardeketen. De uitbreiding van het machinepark wordt verwezenlijkt binnen het GTI-project *Circularity in & with New Materials* (zie *bijlage Structurele projecten/Fabrieken voor de Toekomst*).
- In oktober 2018 startte FvT Nieuwe Materialen de bouw van een **nieuwe hal** bij het **VKC**-gebouw als uitvalsbasis voor de werking rond polymeren en circulaire economie. In cocreatie met bedrijven zullen kennispartners in deze open innovatiehal focussen op het succesvol inzetten van recyclagemateriaal in het productieproces. De innovatiehal krijgt vorm dankzij het partnerschap binnen het GTI-project *Circularity in & with New Materials* (zie *bijlage Structurele projecten/Fabrieken voor de Toekomst*).

Bij het VKC-gebouw in Kortrijk komt een nieuwe innovatiehal.

Internationalisering

- Ondernemers uit Engeland, Frankrijk, Nederland en Vlaanderen kwamen op tweedaags bezoek met focus op innovatie binnen de textiel- en plasticsector. Op 12 november 2018 bezochten ze het Design Museum in Gent, op 13 november 2018 woonden ze de International Conference on Recycling of Textiles and Plastics bij, in het Provinciehuis Boeverbos in Brugge. Het bezoek was een van de acties binnen het Interregproject ISE (zie *bijlage Structurele projecten/Ondernemerschap*).

Fabriek voor de Toekomst Voeding

De voorbije decennia vond de voedingsindustrie in West-Vlaanderen de juiste voedingsbodem om uit te groeien tot een cluster met mondiale uitstraling.

Kenmerkend voor de sector is het brede palet aan kwaliteitsvolle voedingsproducten en de vele, vaak uiteenlopende, markten die wereldwijd aangeboord worden.

De West-Vlaamse voedingsindustrie onderscheidt zich van andere regio's door een hoge specialisatie in de verwerking van diepvriesgroenten en -aardappelen.

Binnen Fabriek voor de Toekomst (FvT) Voeding werkt de POM samen met Voka, UNIZO, Fevia, Flanders Food, Alimento, Vegebe, Boerenbond, Academie voor de Toekomst en TUA West.

Product en proces - Onderzoek & testen - Internationalisering

Fabriek voor de Toekomst Voeding staat klaar om:

- Voedingsbedrijven te laten kennis maken met wereldwijde innovaties en trends in de voeding en hieraan gelinkte sectoren;
- Voedingsbedrijven in contact te brengen met de meest geschikte partner om te innoveren in product, proces of arbeidsorganisatie;
- Bij te dragen aan de instroom van en bijscholing van voldoende opgeleide en gemotiveerde werknemers;
- Jongeren warm te maken voor een opleiding die leidt naar tewerkstelling in de regionale voedingsindustrie.

Fabriek voor de Toekomst Voeding heeft haar uitvalsbasis in het Huis van de Voeding in Roeselare.

Fabriek voor de Toekomst Voeding zet de voedingsbedrijven op weg naar innovatie. In 2018 volgden 517 deelnemers de activiteiten.

www.fabriekenvoordetoekomst.be

Uitgelicht in 2018:

Product & Proces

- De eerste editie van **Packcontact** had op 26 april 2018 plaats in het Huis van de Voeding in Roeselare. Packcontact is dé ontmoetingsplaats voor de voedings- en de verpakkingindustrie. Tweeëntwintig standhouders namen aan de beurs deel, netwerkmomenten en seminars wisselden elkaar af.
- Samen met TUA West en verschillende kennispartners, vond op 10 september 2018 het seminarie 'Zin & Onzin van additieven in Voeding' plaats. Voor- en tegenstanders van het gebruik van additieven gingen er met elkaar in dialoog.
- In oktober en november 2018 organiseerde FvT Voeding binnen het project **Codesign Aliment** (zie *bijlage Structurele projecten/Fabrieken voor de Toekomst*) initiatieworkshops 'Sensorische analyse'. Deze workshops overtuigden de voedingsbedrijven van het belang van sensorische analyse in de verschillende fases binnen productontwikkeling.

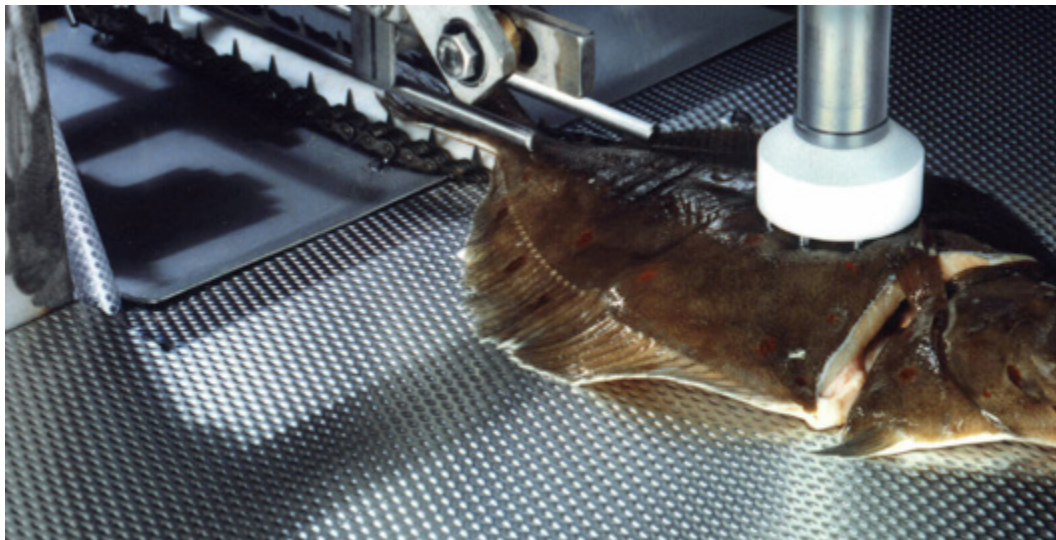
Wat vindt de klant van je voedingsproduct en hoe ontdek je dit? Tijdens de initiatieworkshops 'Sensorische analyse' in het Huis van de Voeding kregen de deelnemers een antwoord.

Onderzoek en Testen

- In het najaar 2018 richtte POM West-Vlaanderen samen met Flanders' FOOD het **Novel Food Platform** op. Dit platform wil voedingsbedrijven en kennisinstellingen wegwijs maken in de complexe Europese Novel Food regelgeving, sinds januari 2018 van toepassing. Het initiatief wordt eerst vanuit West-Vlaanderen uitgerold, daarna volgen de andere provincies.

- Op 9 oktober 2018 vond in Zeebrugge het slotevent van het **project Pladijs** (zie *bijlage Structurele projecten/Fabrieken voor de Toekomst*) plaats. Samen met ILVO (Instituut voor Landbouw-, Visserij- en Voedingsonderzoek) presenteerde de POM het resultaat van de haalbaarheidsstudie om te investeren in een lokaal centrum voor het fileren van pladijs.

Internationalisering

- FvT Voeding organiseerde voor de West-Vlaamse voedingsbedrijven groepsbezoeken aan **internationale voedingsbeurzen** zoals Anuga FoodTec in Duitsland en SIAL in Parijs. Op Horeca Expo in Gent, van 18 tot 22 november 2018, kregen vijf West-Vlaamse starters in de voedingsindustrie de kans om hun producten te presenteren aan een internationaal publiek.
- In samenwerking met VOKA werd een tweede **businessclub International FOOD** opgericht.
- In de rand van **Tavola**, het internationaal voedingssalon in Kortrijk, maakte een uitgebreide internationale delegatie op 12 maart 2018 kennis met het West-Vlaamse voedingsecosysteem. De partners in het Interregproject ISE (zie *bijlage Structurele projecten/Ondernemerschap*) bezochten samen met bedrijven uit de betrokken regio's de REO Veiling en Inagro. Het bezoek eindigde in het Huis van de Voeding in Roeselare.

Fabriek voor de Toekomst Blue Energy

De Noordzee is een unieke productieomgeving voor energie. Wind, getijden en golven zorgen voor een continue stroom aan kracht.

Tegen 2020 zijn er acht windturbineparken operationeel die, on- en offshore, heel wat jobs zullen creëren. Tegen 2030 wordt de geïnstalleerde capaciteit aan offshore wind verdubbeld. Dit biedt bijzondere opportuniteiten voor ondernemers op het vlak van onderzoek, advies, engineering, financiering, logistiek, bouw, exploitatie en onderhoud van windparken.

Fabriek voor de Toekomst (FvT) Blue Energy staat klaar om kmo's te laten groeien in deze veelbelovende sector. Alle noodzakelijke knowhow en expertise is namelijk aanwezig in West-Vlaanderen, gaande van kennispartners, over een sterk bedrijfsnetwerk tot specifieke infrastructuur zoals de GreenBridge incubator. In dit kader wordt in samenwerking tussen POM West-Vlaanderen, UGent en Haven van Oostende ook een wetenschapspark uitgebouwd, met ruimte voor bedrijven, naast een nieuw maritiem onderzoekscentrum en labo's.

Binnen FvT Blue Energy werkt de POM samen met Voka, UNIZO, De Blauwe Cluster, Belgian Offshore Cluster, Haven van Oostende, GreenBridge, OWI-lab, Academie voor de Toekomst en TUA West.

Lancering De Blauwe cluster en samenwerking met FvT Blue Energy

In maart 2018 werd De Blauwe Cluster officieel gelanceerd en erkend als nieuwe Vlaamse speerpuntcluster. De Blauwe Cluster zet in op het economisch potentieel van innovatieve projecten binnen het domein van de blauwe economie. FvT Blue Energy en De Blauwe Cluster sloten een samenwerkingsovereenkomst, waarbij complementariteit beoogd wordt en versterking van elkaars activiteiten met betrekking tot blauwe energie. Concreet gaat het over initiatieven met betrekking tot testing (zoals het testplatform op zee), de uitbouw van GreenBridge en het Ostend Science Park, projectwerking ...

Product & proces - Onderzoek & Testen - Internationalisering

Fabriek voor de Toekomst (FvT) Blue Energy staat klaar om:

- Via het expertise- en bedrijfsnetwerk de kmo's naar de juiste partner te leiden om ze bij te staan in de zoektocht en ontwikkeling naar innovatieve oplossingen voor producten en processen;

- Testfaciliteiten van internationaal niveau uit te bouwen voor de ontwikkeling van nieuwe technologieën en concepten, zowel onshore als offshore;
- De sector te ondersteunen op weg naar internationalisering, onder meer door deelname aan beursbezoeken in het buitenland, de organisatie van B2B's, participatie in Europese projecten ...

Met haar acties en met de ontwikkeling van onderzoek- en testfaciliteiten hielp Fabriek voor de Toekomst Blue Energy meer dan 300 kmo's op weg naar bijzondere opportuniteiten en innovatie.

www.fabriekenvoordetoekomst.be

Uitgelicht in 2018:

Onderzoek en testen

POM West-Vlaanderen, UGent en Haven van Oostende richtten op 23 november 2018 de **nv Ostend Science Park** op. Doel van deze vennootschap is de blauwe economie en het maritiem onderzoek in Oostende verder te verankeren in samenwerking met de partners.

De **GreenBridge-site** wordt verder ontwikkeld om ondernemingen de kans te bieden om hun business uit te bouwen dicht bij de onderzoekers en de faciliteiten.

Internationalisering

Belgian Offshore Cluster (BOC), partner van FvT Blue Energy, groepeert de Belgische toeleveranciers van de offshorewindindustrie. Jaarlijks organiseert BOC de **Belgian Offshore Days, ontmoetingsplek bij uitstek voor contacten in de Belgische offshorewereld**. In 2018 had het event plaats in Oostende. **Bedrijven, actief in alle deelaspecten van de offshorewindontwikkeling, zoals onderzoek, design, projectontwikkeling, constructie, installatie en onderhoud, waren met een stand op de beurs aanwezig om de meer dan 1.000 offshorewindprofessionals te ontvangen.** Ook FvT Blue Energy had er een stand. Aan de beurs was ook een conferentie, een B2B-meeting en een bezoek aan de Coastal and Ocean Basin en de haven van Oostende gekoppeld. FvT Blue Energy organiseerde deze activiteiten binnen het Interregproject Inn2POWER (zie *bijlage Structurele projecten/Fabrieken voor de Toekomst*).

POM West-Vlaanderen, Universiteit Gent en Haven van Oostende werken samen om de Greenbridge-site verder te ontwikkelen met ruimte voor bedrijven, een nieuw maritiem onderzoekscentrum en labo's.

Belgian Offshore Days, forum voor bedrijven actief in de offshorewindindustrie.

Fabriek voor de Toekomst Machinebouw & Mechatronica

De sector Machinebouw & Mechatronica (M&M) is met bijna een kwart van de tewerkstelling in de metaalverwerkende sector en zelfs 40 % van de Vlaamse tewerkstelling in mechatronica een belangrijke schakel in het West-Vlaams economisch weefsel.

De sector M&M is een cruciale partner van andere industrieën zoals bijvoorbeeld voeding, nieuwe materialen, blue energy en zorgeconomie. Door haar crossectorale karakter is deze cluster leverancier van heel wat technologische innovatie in de industrie.

De machines van de toekomst zijn slim en zelflerend. Ze capteren data via een netwerk van sensoren en interageren met andere machines én met hun operatoren om een nog hogere graad van flexibiliteit of prestatie te halen. De uitdaging is om deze concepten om te zetten naar concrete toepassingen op maat van elk productieproces in elke kmo. Fabriek voor de Toekomst (FvT) Machinebouw & Mechatronica werkt hiervoor samen met haar partners aan de ontwikkeling van open test- en innovatieplatformen, gebaseerd op de noden van en de opportuniteiten voor het bedrijfsleven. De partners zijn Voka, UNIZO, Agoria, Academie voor de Toekomst en TUA West.

Product & proces - Onderzoek & Testen - Internationalisering

Fabriek voor de Toekomst M&M staat klaar om de kmo te helpen met vragen over:

- Cyber-Physical Systems, netwerken die de virtuele en fysieke wereld met elkaar verbinden;
- Flexibel en slim automatiseren;
- Virtual & augmented reality en connected intelligence;
- Slimme productorganisatie met een focus op de vereenvoudiging van de logistiek;
- Integrale productontwikkeling en productieaansturing;
- Nieuwe businessmodellen en samenwerkingsconcepten;
- Informatie over wereldwijde innovaties en trends in M&M en hieraan gelinkte sectoren.

Met de ontwikkeling van open test- en innovatieplatformen creëert Fabriek voor de Toekomst Machinebouw & Mechatronica nieuwe opportuniteiten voor de bedrijven. 134 ondernemingen namen in 2018 deel aan de acties.

www.fabriekenvoordetoekomst.be

Uitgelicht in 2018:**Product & Proces**

- Op 7 en 8 februari 2018 organiseerde POM West-Vlaanderen **WestTech** in Kortrijk Xpo tijdens de MNE-beurs. WestTech is hét tweedaagse inspiratie-event vanuit innoverend West-Vlaanderen. Op de **POM Smart Tech Box** toonden West-Vlaamse kennisinstellingen, via crosssectorale technologische demo's, hun samenwerking met de industrie. Volgende thema's kwamen aan bod: additive manufacturing, human centered production, augmented en virtual reality, Industrie 4.0, flexibele assemblage. Op de **groepsstand van Fabrieken voor de Toekomst en TUA West** maakten de genodigden kennis met de dienstverlening en opleidingen van Howest, KU Leuven, UGent en VIVES, en de verschillende kmo-gerichte innovatieprojecten vanuit West-Vlaanderen. 's Avonds was er '**Disruptival - The Conference**', een organisatie van Exponential Academy (zie hoofdstuk *Exponential Academy*).

Bedrijven experimenteerden met de nieuwe technologieën die de West-Vlaamse kennisinstellingen in de POM Smart Tech Box demonstreerden.

- In 2018 liep het innovatietraject '**Industry 4.0 productie voor de agromechanica-sector**'. Dit traject reikte constructeurs van land- en tuinbouwmachines tools aan, om hun kennis over nieuwe productietechnologieën bij te schaven. Fabrieken voor de Toekomst, Agreon en partnerorganisatie Sirris boden samen met experts uit binnen- en buitenland, elk bedrijf een individueel hands-on coaching-traject aan met opleiding en advies. Het project is een van de acties binnen het Interregproject (Frankrijk-Wallonië-Vlaanderen) **Factory 4.0** (zie bijlage *Structurele projecten/Fabrieken voor de Toekomst*).

Onderzoek en Testen

- De onderzoeksgroep van Digital Arts & Entertainment van Howest organiseerde samen met de POM, Agoria en Sirris op 12 september 2018 de conferentie '**Virtual Reality Check & Matchmaking voor Industrie 4.0**'. Het evenement sluit aan op een van de acties binnen het TETRA-project 'Sector Innovating Virtual & Augmented Reality', waar samen met Vlaamse topbedrijven uit de sector Machinebouw en Mechatronica het potentieel van virtual reality en augmented reality binnen industrie 4.0 onderzocht werd.
- Het netwerkevent '**Smarter Farming**', in samenwerking met onder meer Agreon, bracht op 13 november 2018 in Ieper de wereld van sensoren en robotica samen met die van de machineconstructeurs en stallenbouwers. Verschillende toeleveranciers gaven inspirerende inzichten in de mogelijkheden van precisielandbouw van vandaag en morgen.

Internationalisering

- Op 17 april 2018 vond de **businessclub Digital Factory** plaats in Kortrijk. Aan ondernemers werd getoond op welke wijze een groeiende informatiestroom geïntegreerd kan worden in een geautomatiseerd modern machinepark. De stijgende vraag van de klant naar geïndividualiseerde producten, ook gekend als productie van seriegrootte 1, veroorzaakt de groeiende informatiestroom. De businessclub is een van de acties binnen het Interregproject (Frankrijk - Wallonië - Vlaanderen) Factory 4.0 (zie *bijlage Structurele projecten/Fabrieken voor de Toekomst*).
- Op 12-14 juni 2018 bezochten bedrijven **CEBIT** in Hannover. Deze beurs is toonaangevend voor technologie, digitalisatie en innovatie. Artificiële intelligentie in marketingstrategie, virtual reality in opleidingen, cobots in de productie, blockchain, revolutionaire IT-oplossingen ... CEBIT toonde de meest hoogstaande innovaties die bedrijven klaarstomen voor de toekomst. Dankzij het Interregprogramma ISE (zie *bijlage Structurele projecten/Ondernemerschap*) namen enkele West-Vlaamse ondernemers gratis deel.

Fabriek voor de Toekomst Zorgeconomie

Door de vergrijzing in West-Vlaanderen, neemt de vraag naar aangepaste zorg sterk toe.

Om de zorg van morgen betaalbaar, toegankelijk en kwaliteitsvol te houden, ontwikkelt de zorgsector nieuwe vormen van zorgverlening. Nieuwe technologieën en diensten kunnen hierbij een toegevoegde waarde zijn. Bedrijven uit sectoren zoals communicatietechnologie, textiel, voeding en bouw die leveren aan de zorgsector, kunnen gericht inspelen op deze maatschappelijke tendens en daarbij nieuwe economische opportuniteiten benutten.

Fabriek voor de Toekomst (FvT) Zorgeconomie wil het West-Vlaams bedrijfsleven versterken door de samenwerking tussen bedrijven en de zorgsector te stimuleren. Hierbij wordt ingezet op de ontwikkeling van innovatieve businessmodellen in samenwerking tussen bedrijven en zorgactoren.

Binnen Fabriek voor de Toekomst Zorgeconomie werkt de POM samen met Voka, UNIZO, Trefpunt Zorg, Academie voor de Toekomst en TUA West.

Product & proces - Onderzoek & Testen - Internationalisering

Fabriek voor de Toekomst Zorgeconomie staat voor bedrijven en zorginstellingen klaar met:

- Een aanbod aan unieke opleidingen aansluitend op de noden van zorginstellingen en toeleveranciers;
- Toegang tot fundamenteel en toegepast onderzoek binnen uiteenlopende kennisdomeinen, naar nieuwe inzichten en zorgverlening.

Fabriek voor de Toekomst Zorgeconomie stimuleert een nauwe samenwerking tussen de bedrijven en de zorgsector met het oog op de ontwikkeling van innovatieve businessmodellen. Haar acties inspireerden in 2018 1.063 deelnemers.

www.fabriekenvoordetoekomst.be

Uitgelicht in 2018:

Product & Proces

- Het congres 'Towards a future-proof healthcare economy' op 29 november 2018 in Brugge situeerde het belang van nieuwe businessmodellen voor zorgactoren en bedrijven. Internationale sprekers brachten presentaties voor een publiek van meer dan 230 deelnemers. Tijdens de breakoutsessies

werden belangrijke thema's binnen het ecosysteem van de zorg economie aangesneden zoals samenwerking en internationalisatie. Het congres was een van de acties binnen het Interreg-Noordzeeregioproject SHINE (zie bijlage Structurele projecten/Fabrieken voor de Toekomst).

Nieuwe businessmodellen voor zorgactoren en bedrijven resulteren in maatschappelijke én economische winst. Dit was een centraal thema op het congres 'Towards a future-proof healthcare economy'.

Onderzoek & Testen

- Op 25 en 26 oktober 2018 waren KU Leuven Campus Brugge en Howest-Sportinnovatiecampus gastheren voor een succesvolle **hackathon**: meer dan 60 designers, programmeurs, ontwikkelaars, ondernemers, zorgprofessionals en patiënten gingen samen op zoek naar **virtualrealitytoepassingen in de revalidatie**. Het winnende team werkt zijn innovatieve oplossing verder uit. De partners van het VR4REHAB-project organiseerden de tweedaagse hackathon in samenwerking met Fabriek voor de Toekomst Zorgeconomie. VR4REHAB (Virtual Reality for Rehabilitation) is een Interreg (North-West Europe)-project.

Internationalisering

- Meer dan 30 Vlaamse en Nederlandse bedrijven actief in de zorgsector namen deel aan de **handelsmissie naar Schotland en Engeland** van 11 tot 13 maart 2018 om te netwerken met lokale zorginstellingen en bedrijven. FvT Zorgeconomie organiseerde deze missie in samenwerking met de Nederlandse partners, als onderdeel van het SHINE-project (*zie bijlage Structurele projecten/ Fabrieken voor de Toekomst*).

Exponential Academy

Research - Inspire - Empower

Exponential Academy inspireert en ondersteunt bedrijven bij het ondernemen in snel veranderende tijden. Want die veranderingen brengen ook ongekennde kansen mee voor bedrijven. De Academy wordt aangestuurd vanuit de drie betrokken partners, POM West-Vlaanderen, TUA West en Antwerp Management School.

'Disruptival - The Conference' inspireerde in 2018 meer dan 500 deelnemers rond de kansen van toekomstgericht ondernemen.

www.exponentialacademy.be

Uitgelicht in 2018:

Research

- Antwerp Management School voerde bij 25 kmo's een **onderzoek** uit naar 'Exponential Readiness'. Via interviews werd gepeild in welke mate bedrijven de exponentiële veranderingen voelen, hoe ze hiermee omgaan en hoe ze zich wendbaar organiseren voor de toekomst. Dit onderzoek vormt een basis voor de verdere inhoudelijke onderbouw van de acties van Exponential Academy.

Inspire

- **Blockchain** is een technologie op de rand van doorbraak met een enorm potentieel. Een **inspiratie-sessie** op 19 april 2018 in CC De Steiger in Menen informeerde bedrijven en lokale overheden over de impact en de mogelijkheden van deze technologie.

- 'Disruptival - The Conference' maakte deel uit van WestTech, het tweedaagse inspiratie-event voor ondernemers dat plaats vond tijdens de NME-beurs in Kortrijk Xpo op 8 en 9 februari 2018. Peter Torreele (3RT Labs en voormalig directeur van het Wereld Economisch Forum), techno-futuroloog Christian Kromme en de bedrijven La Vie Est Belle, Smappee en Televic waren de sprekers op de conferentie. Ze brachten een positief verhaal over de kansen en de mogelijkheden die de technologische evolutie met zich mee brengt.

Op 'Disruptival - The Conference' gunde techno-futuroloog Christian Kromme de aanwezigen een blik op de toekomst. Peter Torreele, voormalig directeur van het World Economic Forum en CEO van 3RT Labs, putte uit zijn rijke ervaring om het publiek tips & tricks te geven om exponentieel te innoveren.

- Toekomststrateg Sven Mastbooms liet de ambassadeurs 'Ondernemen in West-Vlaanderen' van de Provincie en de POM, de ambassadeurs Start&GO en de bedrijven vanuit het onderzoek 'Exponential Readiness' kennis maken met de wereld van **Exponentieel Denken**. Het ambassadeursevent had plaats bij Vanden Broele Group in Brugge op 13 december 2018. Het panelgesprek met Play It Safe, Extremis, Vanden Broele Group en Nanopixel bracht authentieke verhalen van ondernemers en hun visie op de toekomst.

Hoofdstuk 3

Transport & Logistiek

POM West-Vlaanderen zet sterk in op de verdere ontwikkeling van de transport- en logistieke sector, aangepast aan de noden van Industrie 4.0, en op de uitbouw van West-Vlaanderen tot performante logistieke draaischijf.

Efficiënter goederenstromen ontsluiten - Logistieke stromen optimaliseren - Logistieke innovaties stimuleren

POM West-Vlaanderen investeert in strategische logistieke infrastructuren en participeert in projecten die inzetten op technologische innovaties. Zo wil de POM een stuk ondernemersrisico wegnemen, het maatschappelijk rendement verhogen, en de industrie en transport- en logistieke sector versneld ondersteunen met het oog op de uitdagingen van de *supply chain* van de toekomst.

De succesvolle overname van River Terminal Wielsbeke deed de trafiekcijfers pieken. In 2018 werd 18.000 TEU verscheept in Wielsbeke, ter vergelijking met 15.7000 TEU in 2017.

www.pomwvl.be

Uitgelicht in 2018:

Efficiënter goederenstromen ontsluiten

- POM West-Vlaanderen en exploitanten Shipit en Delcatrans sloten op 21 december 2018 een **concessieovereenkomst** om **River Terminal Wielsbeke** de komende 25 jaar in goede banen te leiden en uitbreidings- en renovatiewerken op te starten. Door succesvolle overslagcijfers is er nood aan capaciteitsuitbreiding. Ook is de terminal dringend aan renovatie toe. De POM gaf de achterliggende terreinen, ongeveer drie hectare, in concessie aan de huidige exploitanten als strategische uitbreiding van de containerterminal. Hiermee is de exploitatie voor de toekomst verzekerd.

Onderaan op de foto van links naar rechts: Filip Daem, Jean de Bethune en Caroline Bonte.

Achteraan van links naar rechts: Rudolf Scherpereel, Marie De Clerck, Martine Vanryckegem en Vincent Van Quickenborne.

- **Op 29 maart 2018 nam POM West-Vlaanderen samen met het Vlaams Gewest en de Intercommunale Leiedal het beheer en de uitbating van de luchthaven Kortrijk-Wevelgem over.** De aandeelhouders van de nieuwe vennootschap, de NV Internationale Luchthaven Kortrijk-Wevelgem, kondigden een verdere professionalisering van het beheer van de luchthaven aan en mobiliseerden bijkomende investeringsmiddelen van om en bij de tien miljoen euro voor de noodzakelijke modernisering van de luchthaveninfrastructuur. Als gevolg hiervan registreerde de luchthaven een veelbelovende stijging van 14% wat het aantal reizigers betreft.

Logistieke stromen optimaliseren

- Op 14 juni organiseerde POM West-Vlaanderen samen met De Vlaamse Waterweg nv, Voka West-Vlaanderen en Waterwegen & Zeekanaal vzw het event 'Val als een blok voor de binnenvaart', over de opportuniteiten van de binnenvaart. Het event dat bij Isolava in Wielsbeke plaats had, betekende het startschot om het bedrijfsleven warm te maken voor de binnenvaart. De modal shift bij verladers versterken blijft ook vandaag een belangrijke topic, onder meer omwille van de congestie op de weg. De POM zet dan ook sterk in op de uitbouw van alternatieve transportmodi. In navolging van het event werd een community rond bouwmaterialen opgericht.

POM West-Vlaanderen promoot de binnenvaart als alternatief voor het transport via de weg.

Logistieke innovaties

- POM West-Vlaanderen organiseerde op 25 april 2018 in Roeselare een interactieve **workshop** om verladers en logistieke dienstverleners proefondervindelijk kennis te laten maken met de mogelijkheden van **synchromodaliteit**. De deelnemers gingen als logistiek planner aan de slag met MasterShipper, een serious game (ontwikkeld door TNO) die alle facetten van synchromodaal transport illustreert. Aan de hand van realistische scenario's werden spelers uitgedaagd om als logistiek planner zo goed mogelijk te scoren op het vlak van service, kosten, CO₂-emissies en klantentevredenheid. De workshop is een van de acties binnen het Interregproject **SYN-ERGIE** (zie *bijlage Structurele projecten/Transport & Logistiek*).

- Op 17 mei 2018 vond de Summit of Bruges plaats, over innovaties in de haven en de regio. De ontwikkeling van een **kennishub en demonstrator 'Physical Internet'** in samenwerking met MBZ, werd hierbij onder de aandacht gebracht. De POM zet hiermee in op het belangrijke thema van digitalisering in de transport-logistieke sector. De kennishub en demonstrator 'Physical Internet' wordt in de ABC-toren in Zeebrugge gehuisvest.
- Op 27 september organiseerde de POM samen met haar partners binnen het project **SYN-ERGIE** het midterm event '**Combineer en optimaliseer uw logistiek transport**' in het Havenhuis in Antwerpen over de werking, voorwaarden en opportuniteiten van synchromodaliteit. VIVES en Fontys Hogescholen Venlo stelden de clickable demo 'Synchrotool' voor die de meerwaarde van synchromodaal transport voor organisaties en bedrijven tastbaar maakt. Cabooter Group en Agristo sloten het event af met bedrijfsgetuigenissen over de toepassing van synchromodaliteit in de praktijk.
- Het GTI-project '**Autonoom varen in de Westhoek**' (zie bijlage *Structurele projecten/Transport & Logistiek*) wil de technologie voor onbemand varen testen in een real-lifeomgeving op de IJzer. POM West-Vlaanderen, De Vlaamse Waterweg nv en KU Leuven startten in het najaar met demonstraties en testen met een op schaal (1/8) gemaakte Watertruck en duwbak. Op het startevent op 13 november 2018 konden de aanwezigen zelf de voordelen en werking van dit **innovatief navigatieconcept** ervaren. Aan de voet van de IJzertoren bracht het onbemand vaartuig 'de Cogge' de eerste proefvaart tot een goed einde. Autonome vaartuigen bieden heel wat nieuwe toekomstmogelijkheden voor de (kleine) binnenvaart. De bedrijven in de Westhoek krijgen zo toegang tot een duurzame ontsluiting.

Van links naar rechts op de foto: Jean de Bethune, Peter Roose, Chris Danckaerts, Peter Slaets, Stefaan Matton en Alexander Demon.

Hoofdstuk 4

Arbeidsmarkt

Met werkloosheidscijfers van minder dan 5% wordt de krapte op de West-Vlaamse arbeidsmarkt alsmear meer voelbaar. Nu de economie opnieuw aantrekt en bedrijven weer volop investeren, is menselijk kapitaal een schaarser wordende productiefactor. Vooral technische functies zijn een groot knelpunt. Dit is onder meer het gevolg van een te beperkte uitstroom uit het technisch onderwijs, en de automatisering in de industrie die ook toenemende technische competenties van werknemers met zich meebrengt.

Academie voor de Toekomst

Met Academie voor de Toekomst (AvT) wil POM West-Vlaanderen ondernemers helpen bij het zoeken naar en het behouden van competente en gemotiveerde medewerkers.

Instroom - Opleiding - HR-management

Academie voor de Toekomst zet in op:

- Het verhogen van de **instroom** van nieuwe (toekomstige) werknemers naar technische vacatures in de industriële sectoren.
- Het ontwikkelen van een toekomstgericht **opleidingsaanbod** voor werknemers en ondernemingen.
- Het stimuleren van **sociale innovatie** in ondernemingen en het bevorderen van een motiverend HR-beleid.

Binnen de Academie werkt POM West-Vlaanderen samen met Syntra West, VDAB, de centra voor volwassenenonderwijs (CVO's), de sectorfondsen, sectorfederaties en sectorale kenniscentra zoals Flanders' FOOD, Sirris en Centexbel zijn belangrijke partners.

Academie voor de Toekomst leidt nieuwe werknemers naar technische vacatures in de industrie en ontwikkelt opleidingen voor werknemers en ondernemingen. Met haar acties in 2018 enthousiasmeerde de Academie 3.940 deelnemers.

www.fabriekenvoordetoekomst.be

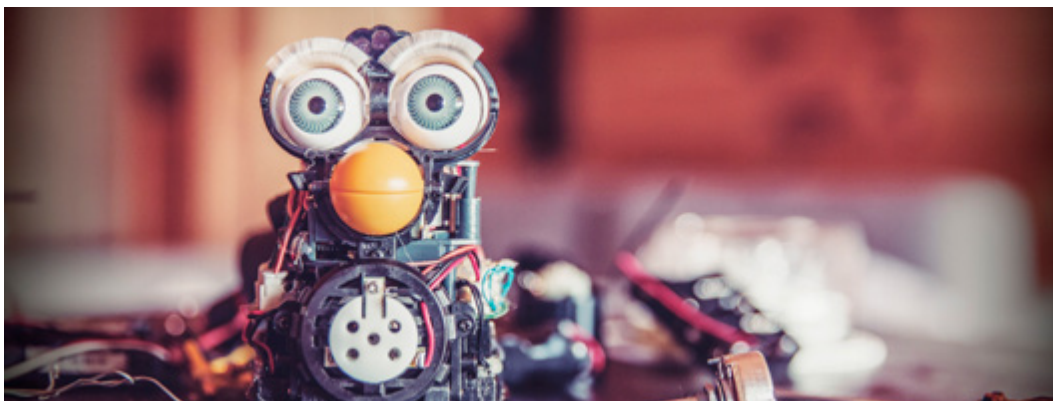

Uitgelicht in 2018:

Instream

- De Provincie West-Vlaanderen en het Franse Département du Nord werken samen op vlak van grensoverschrijdende tewerkstelling. Beide partijen ondertekenden op 17 maart 2018 een conventie om deze samenwerking te bekrachtigen. Dit vormde het startschot voor het pilootproject 'En Avant/Vooruit' (zie bijlage Structurele projecten/Arbeidsmarkt). Département du Nord, samen met VDAB en ondersteund door de POM, zetten hierbij de eerste stappen richting grensoverschrijdende bemiddeling van Franse werkzoekenden.
- Op 16 mei 2018 had in Kortrijk Expo de eerste editie plaats van het **Technoboost Techniekevent**. Met Technoboost slaan de sectorfondsen Tofam West-Vlaanderen (metaalindustrie), Covalent/PlastiQ (chemie en kunststoffen), Cobot (textielindustrie) en Volta (elektriciteit) samen met de Provincie, de POM en RTC West-Vlaanderen de handen in elkaar om het studiegebied mechanica-elektriciteit en de technische beroepen in de industrie te promoten. Meer dan 1.190 jongeren uit het lager en secundair onderwijs maakten die dag kennis met de bedrijven en de technische scholen in West-Vlaanderen.

- Het **Interreg (Frankrijk-Wallonië-Vlaanderen) - project AB Réfugiés-Emploi** (zie bijlage *Structurele projecten/Arbeidsmarkt*) begeleidt vluchtelingen in de grensregio Frankrijk-Wallonië-Vlaanderen in hun traject naar werk. Het traject dat de vluchtelingen in West-Vlaanderen doorlopen, omvat 'Werkplekieren': zes maanden lang volgen de vluchtelingen een beroepsopleiding op de vloer van West-Vlaamse maatwerkbedrijven.

Opleiding

- Op 15 mei 2018 werd het **Opleidingsatelier voor de Voeding** officieel heropend. Dit atelier is gehuisvest in het Huis van de Voeding in Roeselare. Na een periode van verbouwingen en met de komst van twee nieuwe instructeurs bij VDAB, was het moment aangebroken om het centrum opnieuw in de kijker te plaatsen. Het Opleidingsatelier voor de Voeding is uniek in Vlaanderen, zowel wat de machines en uitrusting betreft, als het partnerschap dat zijn schouders zet onder dit project. De partners zijn VDAB, Alimento, Vinto, VFU, SBM, POM West-Vlaanderen, FEVIA Vlaanderen en Le Forem (Wallonië).

HR-management

- Team Arbeidsmarkt van POM West-Vlaanderen bracht in het tweede nummer van 'West-Vlaanderen Werkt' een dossier over **innovatie op de arbeidsmarkt** om de werkgevers te inspireren in hun zoektocht. In dit nummer zijn er getuigenissen en goede praktijken van ondernemers die op een verrassende of innovatieve manier met de arbeidskrachte aan de slag gaan (zie www.westvlaanderenwerkt.be).
- Aansluitend op voormeld dossier van 'West-Vlaanderen Werkt', organiseerde de POM samen met VDAB en de sectorfondsen voor transport en logistiek SFTL en Logos, het seminarie 'Expeditie Werft' op 16 oktober 2018. Ook hier stonden getuigenissen en goede praktijken centraal.
- Academie voor de Toekomst sloot 2018 af met het event 'Innovatieve Leeroplossingen voor de Industrie 4.0' op 11 december in Kortrijk Expo. Na afloop van het event gingen de 250 geïnteresseerden naar huis met concrete inzichten en tips&tricks rond innovatieve leertechnologieën.

Sociale economie

Ook de sociale economie ligt POM West-Vlaanderen nauw aan het hart. De POM streeft naar een **duurzame kwalitatieve tewerkstelling van kansengroepen op de arbeidsmarkt**, een versterking van het ondernemerschap van de sociale ondernemingen en kennisdeling tussen de sociale en de reguliere economie.

Met zijn acties voor een inclusieve arbeidsmarkt in West-Vlaanderen bracht team sociale economie 600 bedrijfsleiders, ondernemers en intermediairs samen.

www.pomwvl.be

Uitgelicht in 2018:

- Vijf **roadshows** in 2018 en begin 2019 sloten het project TTI (Toegepaste Technologische Innovatie) af (zie bijlage *Structurele projecten/Arbeidsmarkt*). Maatwerkbedrijven De Oesterbank, Kringloopwinkel Zuid West-Vlaanderen, Mariasteen, Waak en Westlandia stelden hun deuren open om de ontwikkelde technologieën op hun werkvloer aan het bedrijfsleven voor te stellen. Meer dan 100 unieke bedrijven schreven in op de roadshows. Ook voor deze bedrijven vormen de ontwikkelde technologieën een meerwaarde.

De Oesterbank ontwikkelde een polyvalente overheveltafel om stukgoederen over te hevelen van een kartonnen doos naar een kunststofbak. Via een weegschaal worden de stukgoederen ook onmiddellijk geteld. De overheveltafel is ergonomisch, efficiënter en sneller.

Mariasteen zet Light Guide Systems in op verschillende activiteiten en werkposten op de werkvloer.

Cobots ondersteunen de werknemers op de werkvloer bij Mariasteen.

Kringloopwinkel Zuid West-Vlaanderen ontwikkelde een manier om de afvoer van niet-herbruikbaar textiel te automatiseren.

- Met 56.721 tewerkstellings- en participatieplaatsen voor kansengroepen, 1.310 personen of 2,4% meer dan het jaar voordien, doet West-Vlaanderen het ook in 2017 goed op vlak van inclusieve tewerkstelling. De cijfers komen uit de POM-studie 'Tewerkstellings- en participatieplaatsen voor personen uit de kansengroepen in West-Vlaanderen - editie 2018'. Zie www.pomwvl.be/inventaris-sociale-economie.
- In oktober 2018 hadden vier regionale werkplekbezoeken plaats waarbij telkens een autonoom arbeidszorginitiatief gekoppeld werd aan een maatwerkbedrijf met een arbeidszorgvloer. Deze initiatieven openden hun deuren voor collega's uit de regio. Hoe de samenwerking tussen maatwerk en arbeidszorg kan resulteren in nog meer naadloze werkvormen voor doelgroepmedewerkers, was één van de aandachtspunten.

Hoofdstuk 5

Westhoek Impulsplan

Met het Westhoek Impulsplan wil POM West-Vlaanderen verder gestalte geven aan innovatie, duurzaamheid en toekomstgerichtheid, drie kernwoorden die het Impulsplan als unieke troeven voor de Westhoek wil uitbouwen.

Acasus Academy

Acasus Academy is één van de initiatieven voor een duurzame economie in de Westhoek.

Samen met de Provincie bouwt de POM Acasus uit tot een volwaardig ankerpunt en voorbeeldgebouw. Acasus is het vernieuwde Steunpunt Duurzaam Bouwen en Renoveren in Veurne. De realisatie is mogelijk dankzij het GTI-project Acasus Academy dat in 2018 opgestart werd (*zie bijlage Structurele projecten/ Westhoek Impulsplan*).

Acasus Academy wil sensibiliseren en demonstreren rond duurzaam bouwen en renoveren. Zo komt er in Acasus een vaste tentoonstelling over de principes van duurzaam bouwen en renoveren, en een demonstratiecentrum met specifieke bedrijfscases van duurzame bouwtechnieken en -materialen. Bij de realisatie van de site en de invulling hiervan wordt nauw samengewerkt met de bouwsector, opleidingsinstellingen en middenveldorganisaties.

In 2018 startte de verbouwingswerken van Acasus die in 2019 afgerond worden.

Westhoek OndernemersClub

In 2018 had de eerste editie van de **Westhoek OndernemersClub** plaats. Het initiatief kreeg lokale steun van VOKA en UNIZO en biedt startende ondernemers uit de regio een peter/metertraject aan. De ondernemers werden ingedeeld in 12 duo's die elkaar zesmaal per jaar ontmoetten. De Westhoek OndernemersClub is een mooi voorbeeld van kruisbestuiving tussen startende en ervaren ondernemers.

Het opzetten van peterschapsprojecten in de bedrijfswereld versterkt het industriële economische weefsel in de Westhoek.

Pilootproject onbemande duwvaart

Het pilootproject onbemande duwvaart ('Autonoom varen in de Westhoek') is een van de acties om de Westhoek te ontsluiten op het vlak van duurzame mobiliteit (zie hoofdstuk *Transport & Logistiek*).

Kennisdomeinen POM West-Vlaanderen

Hoofdstuk 1

100% West-Vlaams

100% West-Vlaams is in de eerste plaats een **kwaliteitslabel** waaraan u de echte hoeve- en streekproducten herkent.

Sinds 2015 worden aanvragen van West-Vlaamse streekproducten onder impuls van POM West-Vlaanderen en in samenwerking met VIVES en een UNIZO-expert uitgebreid gescreend. Naast streekgebondenheid en het productieproces, wordt ook de globale bedrijfsvoering bevestigd. Op die manier wil 100% West-Vlaams niet enkel een groene of rode kaart voor de erkenning opsteken, maar ook gericht advies en begeleiding voor gedetecteerde verbeterpunten aanbieden.

Dankzij deze unieke, **uitgebreide screening** ondersteunt 100% West Vlaams de lokale producenten vanaf het eerste contact in hun groei en continuïteit. Daarbij wordt gegarandeerd dat producten met het label 100% West-Vlaams authentiek en ambachtelijk gemaakt zijn. Ze hebben een band met de streek en worden geproduceerd in West-Vlaanderen. **In 2018 werden 48 West-Vlaamse streekproducten erkend als 100% West-Vlaams. Zes erkende producenten dienden een aanvraag in voor een nieuw product en 15 gloednieuwe producenten vervoegden het netwerk.**

In de tweede plaats is 100% West-Vlaams een netwerk van producenten van hoeve- en streekproducten. Door regelmatig samen te komen, opleidingen in te richten, gezamenlijk promotie te voeren onder het label 100% West-Vlaams ... worden ze steeds sterker, professioneler en gekender. Bovendien is er een nauwe samenwerking met horeca, retail, steden en gemeenten.

Het team 100% West-Vlaams is aanvullend ook partner in twee Europese Interregprojecten. **Filière AD-T** streeft naar een grensoverschrijdende duurzame voedingsketen, **AVENIRS** steunt de lokale ambachtelijke bakker (zie bijlage *Structurele projecten/100% West-Vlaams*).

In 2018 bereikten de acties 100% West-Vlaams 1.328 consumenten en producenten van hoeve- en streekproducten samen.

www.100procentwest-vlaams.be

www.facebook.com/100ProcentWestvlaams

www.lekkersteagenda.be

Uitgelicht in 2018:

- Marktleiders en ambachtelijke producenten toonden op de beurs **TAVOLA**, van 11 tot 13 maart 2018, hun delicatessen en heerlijke kwaliteitsproducten. Via het project Filière AD-T gaf 100% West-Vlaams jonge of kleine bedrijven de kans om hun toproducten te promoten op de **groepsstand 'het Frans-Belgisch Eiland voor Fijnproevers'**, onder hen ook acht West-Vlaamse bedrijven en twee 'Gouden Tavola'-laureaten.
- 100% West-Vlaams organiseerde op 20 maart 2018 samen met 25 lokale producenten de 5e **B2B-Smaakmarkt** in het Bierkasteel in Ingelmunster. Een B2B-Smaakmarkt is een kleinschalige voedingsbeurs voor en door lokale producenten. Hier krijgen chef-koks en aankopers de tijd om uitvoerig kennis te maken met producent en product.

- Tijdens de **Avond van de Slagers** op 24 april 2018 in het Huis van de Voeding stelden slagerijscholen Syntra West, het Technisch Atheneum Diksmuide en Ter Groene Poorte zes vernieuwende slagerijproducten voor aan 200 West-Vlaamse slagers. De slagers kregen de kans om in te schrijven voor het vervolgtraject en de nieuwe creaties zelf te maken en te verkopen in hun slagerij.

- Blikvanger van de **Week van de Korte Keten**, van 26 mei tot 3 juni 2018, was de wereldrecordpoging hoeve-ijs eten op 3 juni in het provinciedomein Lippensgoed Bulskampveld, een organisatie van KVLV en de Provincie. Meer dan 3.050 lekkerbekken proefden samen van het hoeve-ijs. Ook op de agenda: een proevertjesdag (26 mei) bij 70 lokale verkooppunten van 100% West-Vlaamse hoeve- en streekproducten, boerderijbezoeken, hoevepicknicks met gratis rondleiding, kookworkshops, brouwerijbezoeken ...

- De **Grensoverschrijdende Week van de Duurzame Voeding** viel samen met de Week van de Korte Keten. Het is een van de acties binnen het project Filière AD-T (zie *bijlage Structurele projecten/100% West-Vlaams*). Samen met de POM zette 100% West-Vlaams haar schouders onder een tweedaagse **Smaakklas** op 28 en 29 mei 2018 aan de Frans-Belgische grens, om jongeren kennis te laten maken met duurzame en lokale voeding. Drieëndertig leerlingen uit de derde graad lager onderwijs volgden deze klas. Een kijkje nemen achter de schermen van een boerderij, experimenteren met eigen brouwsels in een echte brouwerij, in het Joblabo in de schoenen staan van de verschillende werknemers in de voedingssector... Kortom, twee dagen bomvol smaak!
- De partners van het Europees project **AVENIRS** (zie *bijlage Structurele projecten/100% West-Vlaams*) lanceerden het project op 1 oktober 2018 op de vakbeurs voor de bakkerijsector BROODway in Kortrijk. Centraal stond de vraag: Welk brood eet de consument morgen? Wit of bruin, volkoren of meergranen, zoet of zout ...
- Op 5, 8 en 12 november 2018 organiseerde 100% West-Vlaams een **ontmoetingsavond** per regio, voor 100% West-Vlaams producenten en verdeelpunten. De avond kwam er op vraag van de leden zelf om elkaar beter te leren kennen. Met de hulp van een expert bereidden ze een pitch voor om zich kort voor te stellen. Daarnaast stelde 100% West-Vlaams ook de brochure met de resultaten van het project PDPO voor. PDPO is het Vlaams Programma voor Plattelandsontwikkeling (zie *bijlage Structurele Projecten/100% West-Vlaams*).

Hoofdstuk 2

Middenstand

Samen met OC West ondersteunt POM West-Vlaanderen het kernversterkend beleid in de West-Vlaamse steden en gemeenten.

Diverse initiatieven geven de handelaars een duwtje in de rug. Daarnaast werd een interprovinciale detailhandelsvisie opgemaakt, diverse handelskernen afgebakend, acties tegen leegstand geïnitieerd en inspiratiesessies en retailsafari's georganiseerd.

De acties van POM West-Vlaanderen en OC West voor een sterkere middenstand overtuigden 700 deelnemers in 2018.

www.pomwvl.be

www.ocwest.be

Uitgelicht in 2018:

- Lancering van de communicatiecampagnes 'Word het gezicht van IK KOOP LOKAAL', en 'STEM en STOEF MET JOUW LOKALE WINKELIER' binnen het Europees project Krak West (zie bijlage Structurele Projecten/Middenstand). 330 handelaars uit negen steden en gemeenten stelden zich

kandidaat. Hun klanten konden een maand lang stemmen op en stoefen met hun favoriete winkelier. 15.000 mensen brachten uiteindelijk hun stem of stoef uit via website, Facebook of Instagram.

- Jaarlijks worden feitenfiches opgemaakt met data over detailhandel, per stad of gemeente. Deze fiches bevatten naast demografische en tewerkstellingscijfers, vooral cijfers over de detailhandelsvraag en -aanbod. In 2018 verscheen de feitenfiche Detailhandel voor het eerst op het onlineplatform van Provincies in Cijfers. Nieuw is dat steden en gemeenten hun detailhandelsbeleid ook in een tienjarig historisch perspectief in kaart kunnen brengen. De feitenfiche Detailhandel 2018 vindt u terug op www.provincies.incijfers.be.
- Om een consistent detailhandelsbeleid te voeren, hebben de Vlaamse provincies in 2014 een visie detailhandel opgemaakt. In 2018 werd de **interprovinciale visie detailhandel** geactualiseerd. De krachtlijnen van de provinciale visie detailhandel werden getoetst aan de hedendaagse (economische) realiteit. Daarnaast zorgde het decreet Integraal Handelsvestigingsbeleid (IHB) voor een nieuw (beleids)kader dat de aansturing op het vlak van ruimte en detailhandel mee bepaalt.

- Op 24 mei 2018 volgden 50 ondernemers de inspiratiesessie '**Eeuwige trouw is niet passé**' over klantenbinding in een snel veranderend retaillandschap.

- Op 26 februari 2018 werd een inspiratietour naar de **Home of Retail** georganiseerd met een bezoek aan een aantal innovatieve retailers, en op 4 juni 2018 een retailsafari naar Rijsel. 32 West-Vlaamse ondernemers kregen inzicht in diverse trends van de 'futureproofwinkel'.

Hoofdstuk 3

Duurzaam ondernemen

Kenniscentrum Duurzaam Ondernemen

In 2018 begeleidde POM West-Vlaanderen meerdere bedrijven bij de uitwerking van een duurzaamheidsbeleid. Sensibilisering, ervaringen uitwisselen, deelnemen aan netwerken Duurzaam Ondernemen, instrumenten ontwikkelen om het duurzaamheidsbeleid bij kmo's te ondersteunen, nieuwe projecten ontwikkelen ... stonden centraal in deze begeleiding. Daarnaast werd verder gewerkt aan de uitbouw van een kenniscentrum Duurzaam Ondernemen (DO). Dit kenniscentrum verwerkt informatie over duurzaam ondernemen zoals data, nuttige instrumenten en over belangrijke actoren uit zowel bedrijfswereld, overheid als onderzoeksinstellingen.

Het Kenniscentrum Duurzaam Ondernemen begeleidde 1.023 deelnemers op weg naar duurzaam ondernemen.

www.pomwvl.be

Uitgelicht in 2018:

- Op 25 april 2018 organiseerde de POM in Roeselare een ervaringsuitwisseling rond het thema 'globale duurzaamheidsuitdagingen - lokale businessopportunities'. Tijdens dit event ontvingen acht bedrijven het eerste jaarcertificaat van het traject **d.o. start: het begeleidingstraject duurzaam ondernemen, speciaal op maat van de kmo's**. In drie jaar tijd zetten kmo's haalbare stappen op het vlak van people, planet en prosperity. Ook conformiteit met de wetgeving en communicatie zijn thema's waarvoor deze bedrijven ondersteuning krijgen. Op 24 mei 2018 volgden de deelnemers een sessie over 'Risicoanalyse' bij het bedrijf Paneltim in Lichtervelde.

- Van 7 tot 9 juni 2018 organiseerden POM West-Vlaanderen en UGent de 14e editie van de **internationale conferentie Renewable Resources and Biorefineries** (www.rrbconference.com). Deze editie die plaats had in het Pand in Gent, lokte meer dan 230 deelnemers.
- Op 20 september 2018 engageerde de POM zich als ondersteunende partner in de **Green Deal Biodiversiteit op bedrijventerreinen**. Meer dan 110 bedrijven, organisaties en besturen ondertekenden de Green Deal, in aanwezigheid van Vlaams minister Joke Schauvliege. Met haar engagement wil de POM mee een draagvlak creëren voor meer biodiversiteit op bedrijventerreinen. Het Kenniscentrum DO wil ook zelf acties en initiatieven uitwerken met bedrijven en bedrijventerreinverenigingen in de provincie. Op 12 december 2018 had een eerste infomoment plaats bij Barco in Kortrijk.
- Samen met FEBETRA, gas.be en Busworld Academy organiseerde de POM op 6 december 2018 in Kortrijk de derde editie van het tweejaarlijkse seminarie '**Mobilinnovation**'. Deze editie focuste op de uitrol van laadinfrastructuur voor zero-emissie bussen en vrachtwagens.
- **Al 20 jaar werkt de Provincie West-Vlaanderen samen met de provincie Zhejiang in China.** Beide provincies engageren zich om een **gezamenlijk kennisinstituut rond duurzame economie** uit te bouwen. Prioritaire thema's zijn water (bevoorrading, behandeling en zuivering), biomassavalorisatie (energie en recyclage/preventie van afvalstoffen) en recyclage van bouw- en sloopafval. Vanuit West-Vlaanderen wordt hiervoor samen gewerkt met UGent, KU Leuven, VIVES, Howest, de kenniscentra Vlakwa, Biogas-E, Inagro en VCM, en de bedrijfswereld. De POM leidt de Taskforce die deze samenwerkingsovereenkomst in goede banen moet leiden. In 2018 bezochten twee delegaties uit Zhejiang West-Vlaanderen. De bilaterale stuurgroep vergaderde in november 2018 in Hangzhou om de verdere samenwerking te concretiseren. Op het programma onder meer een bezoek aan kennisinstellingen en bedrijven in China.
- POM West-Vlaanderen is partner in het **Interregproject Waterstofregio 2.0** (zie *bijlage Structurele projecten/Duurzaam Ondernemen*). Dit project wil West-Vlaamse bedrijven actief informeren over de opportuniteiten van waterstof. Een **infodag** op 14 maart 2018 over de **toepassingen van waterstof** in samenwerking met de middenstand uit **Tielt**, met meer dan 200 deelnemers, was een van de acties binnen dit project. De POM voerde ook een **potentieanalyse** uit voor de oprichting van een **waterstoftankstation** gericht op zwaar vervoer voor de regio **Roeselare - Izegem**. Uit deze studie blijkt dat een businessmodel voor de aanleg van een tankstation haalbaar is.
- Met het Interregproject **BISEPS** (zie *bijlage Structurele projecten/Duurzaam Ondernemen*) is de POM actief op het bedrijventerrein Waregem-Zuid en op de bedrijventerreinen langs het kanaal Roeselare-Ooigem. Doel is om de bedrijven op deze bedrijventerreinen zo veel mogelijk te ontzorgen aangaande hernieuwbare energieproductie en energie-efficiëntie.

- In 2018 werd een begeleidingstraject 'Investeren in zonnepanelen' opgestart. In totaal tekenden 15 bedrijven in om de haalbaarheid hiervan na te gaan.

Bedrijven ontzorgen bij het investeren in zonnepanelen is één van de doelstellingen van het project BISEPS. Bij Handsaeme Machinery in Izegem werd alvast een eerste installatie zonnepanelen gebouwd.

Op het bedrijventerrein in Desselgem staan twee windturbines, er wordt ook zonne-energie geproduceerd. Samen met de bedrijven onderzocht de POM het potentieel voor energie-uitwisseling. (Foto: Storm).

- Het Interregproject **DOEN** lanceert en test de 'energiemakelaar': een publieke makelaar die (rest)energie van bedrijven koppelt aan potentiële energiekanten (zie *bijlage Structurele projecten/Duurzaam Ondernemen*). De POM wil een **haalbaarheidsstudie** voor een **warmtenet in Tielst** uitvoeren. Na de stakeholdersanalyse werden de producenten van warmteoverschot en potentiële warmtevragers in kaart gebracht en gecontacteerd.

- SEL is een Interregproject dat investering in hernieuwbare energieproductie en energiebesparing via een nieuw energiemodel centraal stelt (zie *bijlage Structurele projecten/Duurzaam Ondernemen*). Voor West-Vlaanderen heeft de POM de bedrijventerreinen in Oostende als demosite geselecteerd. Op het bedrijventerrein Plassendale werden 18 bedrijven geïnformeerd over het project 'Middelgrote windturbines en het plaatsen van zonnepanelen' om eigen en lokale energieproductie te verbeteren. Een geselecteerde cluster van bedrijven toonde interesse om deel uit te maken van een Smart Grid. Een haalbaarheidsstudie werd uitgevoerd met betrekking tot de inplanting en realisatie van middelgrote windturbines op deze bedrijfslocaties. In opvolging van de haalbaarheidsstudie rond de aanleg van een restwarmtenet op het bedrijventerrein in Oostende, startte Beauvent in 2018 met de aanleg hiervan.
- POM West-Vlaanderen is partner in het ESF (Europees Sociaal Fonds)-project **Lerende Parken** (zie *bijlage Structurele projecten/Duurzaam Ondernemen*). Dit project zet in op het intensiveren van levenslang leren bij werknemers van kmo's verenigd op een bedrijventerrein, en op het delen van werknemers op een bedrijventerrein (cosourcing). Meerdere instrumenten werden in 2018 uitgewerkt en uitgetest op het **bedrijventerrein Sappenleen** in **Poperinge**.

Hoofdstuk 4

Ruimtelijke economie

Kennisnetwerk Bedrijventerreinmanagement

Het Agentschap voor Innoveren & Ondernemen (VLAIO), heeft op initiatief van POM West-Vlaanderen, de vijf provinciale ontwikkelingsmaatschappijen gemandateerd om een Kennisnetwerk Bedrijventerreinmanagement (BTM) op te richten, uit te bouwen en te managen in de periode 2017-2019. De website www.btmvlaanderen.be bevat een database met inspirerende acties van bedrijventerreinverenigingen, gerangschikt in negen thema's, nieuwsberichten en een agenda.

De POM organiseerde op 19 juni 2018 een workshop persluchtledetectie bij Sedac-Mecobel op het bedrijventerrein BLEIE in Wevelgem. Op 9 oktober 2018 vond in Roeselare een ervaringsuitwisseling plaats voor alle West-Vlaamse bedrijventerreinverenigingen rond het thema 'Duurzame mobiliteit op bedrijventerzones'. Op 10 december 2018 organiseerde de POM in samenwerking met Barco, Leiedal, Provincie West-Vlaanderen en Agentschap Natuur & Bos, het event 'Biodiversiteit op uw bedrijventerrein'.

In 2018 hadden opnieuw twee ophaalrondes voor Klein Gevaarlijk Afval (KGA) plaats op alle West-Vlaamse bedrijventerreinen. In totaal namen 200 bedrijven deel en werd 78 ton KGA ingezameld.

www.btmvlaanderen.be
www.pomwvl.be/kga

Actualisering van het aanbod aan bedrijventerreinen in West-Vlaanderen

De studie 'Het aanbod aan bedrijventerreinen in West-Vlaanderen' becijfert het aanbod aan bedrijventerreinen dat jaarlijks op 1 januari in de provincie aanwezig is. Zo kan het beleid haar plannen bijstellen en op een gedegen manier de confrontatie aangaan met de vraag naar bedrijventerreinen. De cijfers komen uit de Ruimtemonitor van de POM West-Vlaanderen.

Ook in 2018 werd het aanbod aan bedrijventerreinen grondig geactualiseerd. De update kwam er nadat de Vlaamse Regering in december 2017 instemde met de vraag van de Provincie om 430 hectare te kunnen gebruiken uit het Vlaamse reservepakket bedrijventerreinen.

Het volledige rapport 'Het aanbod aan bedrijventerreinen in West-Vlaanderen, 2018' kunt u raadplegen op www.pomwvl.be/ruimtemonitor.

Hoofdstuk 5

Westpunt

Westpunt, hét aanspreekpunt van POM West-Vlaanderen voor alle West-Vlaamse ondernemers

Bij dit uniek provinciaal economisch loket kan u als ondernemer aankloppen met diverse vragen voor **eerstelijnsadvies**, bijvoorbeeld:

- Heeft u vestigingsadvies nodig bij uw zoektocht naar een nieuwe bedrijfshuisvesting of detailhandelspan?
- Wilt u meer weten over milieuvergunningen of de regelgeving rond subsidietrajecten?
- Bent u geïnteresseerd in de acties en projecten van POM West-Vlaanderen?
- Op zoek naar cijfers, data of analyses over West-Vlaamse variabelen?

Mail uw vraag naar westpunt@pomwvl.be.

Studies en publicaties

Data, Studie & Advies

POM West-Vlaanderen bouwt expertise op rond sociaal-, bedrijfs- en ruimtelijk-economische data over de provincie West-Vlaanderen. Deze data worden in databanken verzameld, bijgehouden, verwerkt en geanalyseerd.

De POM levert data en datatools aan voor meerdere doeleinden, bijvoorbeeld voor publicaties en studies die de eigen focusdomeinen ondersteunen, voor interne en externe stakeholders ... Lokale en subregionale besturen binnen de Provincie gebruiken de data en datatools als ondersteuning van hun economisch beleid.

Team Data, Studie & Advies had in 2018 met zijn diverse acties 415 individuele contacten met gemeenten, intercommunales en federaties.

www.pomwvl.be

Uitgelicht in 2018:

Studies/publicaties

- 'Ruimtemonitor, inventaris van het aanbod aan bedrijventerreinen in West-Vlaanderen, editie 2018';
- Driemaandelijkse conjunctuurnota;
- 'Socio-economische analyse van Zuid-West-Vlaanderen' (medewerking POM West-Vlaanderen);
- 'West-Vlaanderen Ontcijferd. Sociaal-economisch profiel van de provincie. Editie 2018';
- Opmaak subregionale datasets;
- 'Tewerkstelling en participatie van personen uit de kansengroepen in West-Vlaanderen, editie 2018';
- Feitenfiches detailhandel (via 'Rapport Detailhandel') 2018*;
- Gemeentelijke steekkaarten (via 'Cijfers Economie Opgelijst') 2018*.

*Deze publicaties kan u raadplegen op www.provincies.incijfers.be.

Acties

De voorstelling van:

- de socio-economische analyse van Zuid-West-Vlaanderen in de raad van bestuur van RESOC Zuid-West-Vlaanderen op 20 april 2018;
- 'Provincies in Cijfers' in de ateliers lokale economie van 14 mei 2018, 7 juni 2018 en 8 oktober 2018 samen met het Steunpunt Data & Analyse, en in de regionale overlegtafel Economie van de VVSG op 27 november 2018;
- De nieuwe Economische Kaart aan de West-Vlaamse gemeenten op 11 december 2018.

Bestuur, organigram en communicatie

Raad van bestuur

De raad van bestuur bestaat uit minstens 25 stemgerechtigde leden aangewezen door de provincieraad. Ook de leidend ambtenaren, zowel van POM West-Vlaanderen als van de beleidscel Economie, wonen de raad van bestuur bij met een raadgevende stem.

In 2018 was de samenstelling als volgt:

13 leden vanuit de provincieraad

de Bethune Jean, Marke
Carette Elke, Torhout
Content Jurgen, Blankenberge
De Reuse Immanuel, Roeselare
Dejaegher Christof, Poperinge
Herman Peter, Kortrijk
Janssens Tania, Bredene
Laridon Lies, Diksmuide
Roose Peter, Veurne
Soens Rik, Waregem
Tavernier Maarten, Wevelgem
Vandermersch Piet, Ledegem
Verkest Hendrik, Wingene

6 leden vanuit de werknemersorganisaties, vertegenwoordigd in het ERSV West-Vlaanderen

Cordy Dorine, Brugge
David Wim, Eggewaartskapelle
Dildick Anuschka, Gistel
Pollet Jeroen, Ieper
Snaet Mario, Staden
Van Deursen Erik, Lauwe

6 leden vanuit de werkgeversorganisaties, vertegenwoordigd in het ERSV West-Vlaanderen

Brysse Peter, Beernem
Decoster Dirk, Knokke-Heist
De Mey Veerle, Sint-Denijs
Jacxsens Raf, Gistel

Mommerency Hans, Staden
Serrys Frederik, Brugge

Voorzitter: Jean de Bethune
Ondervoorzitter: Jurgen Content

Directiecomité

In uitvoering van artikel 11 van de statuten werd een directiecomité opgericht bestaande uit zeven leden namelijk:

de Bethune Jean, voorzitter

Content Jurgen, ondervoorzitter en provincieraadslid

David Wim, afgevaardigde werknemersorganisatie

De Mey Veerle, afgevaardigde werkgeversorganisatie

Vandermersch Piet, provincieraadslid

Van Deursen Erik, afgevaardigde werkgeversorganisatie

Verkest Hendrik, provincieraadslid

Vergaderingen

De diverse bestuursvergaderingen kwamen bijeen op volgende data:

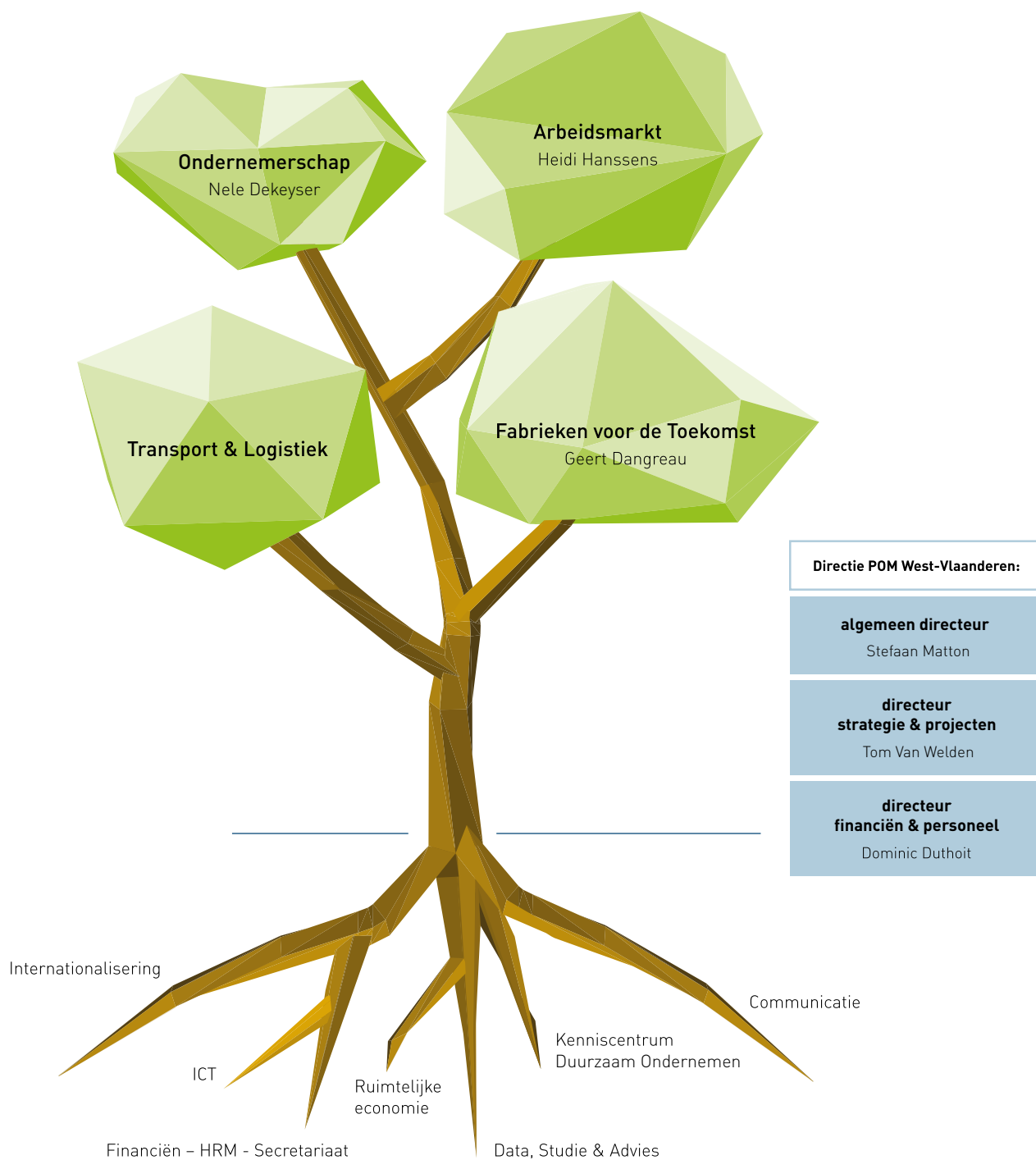
Directiecomité

16 januari 2018 (Brugge)
6 februari 2018 (Brugge)
6 maart 2018 (Brugge)
10 april 2018 (Brugge)
8 mei 2018 (Brugge)
5 juni 2018 (Brugge)
3 juli 2018 (Brugge)
4 september 2018 (Brugge)
25 september 2018 (Brugge)
9 oktober 2018 (Brugge)
30 oktober 2018 (Brugge)
27 november 2018 (Brugge)
18 december 2018 (Brugge)

Raad van bestuur

20 februari 2018 (OC Roeselare)
20 maart 2018 (Brugge)
24 april 2018 (Brugge)
22 mei 2018 (Brugge)
19 juni 2018 (Brugge)
25 september 2018 (Brugge)
30 oktober 2018 (Brugge)
27 november 2018 (Brugge)
18 december 2018 (Brugge)

Organigram

Communicatie

Ook in 2018 zette team Communicatie zich in om zowel de vier speerpunt domeinen als de initiatieven van de kennisdomeinen communicatief te ondersteunen.

Met een doelgerichte online- en offline communicatie, ondersteunt POM West-Vlaanderen haar ambitie om de West-Vlaamse ondernemer te laten groeien. Dienst communicatie brengt de gepaste boodschap bij de juiste doelgroep via het meest passende kanaal.

Enkele cijfers in 2018:

- 60 nieuwsbrieven uitgestuurd;
- 21 websites te beheren;
- 10-tal grote publicaties (studies e.d.) verzorgd;
- 20 persberichten uitgestuurd;
- 10.760 volgers op social media;
- 225 events georganiseerd.

Op 7 en 8 februari organiseerde POM West-Vlaanderen **WestTech**: een inspiratie-event voor de West-Vlaamse ondernemer tijdens de MNE-beurs in Kortrijk Xpo. Tijdens deze tweedaagse konden de beursbezoekers terecht in de POM Smart Tech Box. Verschillende West-Vlaamse kennisinstellingen toonden daar via technologische demo's hun samenwerking met de industrie. Dag twee werd afgesloten met 'Disruptival - The Conference'. Futuro-technoloog Christian Kromme en Peter Torreele, managing director van 3RT Labs, gaven de meer dan 500 aanwezige deelnemers een blik op de toekomst.

Eind 2018 werd de balans opgemaakt na zes jaar uitvoering van West Deal, het beleidsplan dat POM West-Vlaanderen en haar medewerkers intensief uitvoerden. Na een bevraging van de medewerkers op welke realisaties ze het meest trots zijn, ontstond het idee voor een trotsboekje. 'Wij maken werk van West-Vlaanderen' geeft een overzicht van de 50 mooiste realisaties tijdens deze beleidsperiode, volgens de POM-medewerkers.

In december 2018 werd het eerste nummer van het intern personeelsmagazine, **POMmunity**, boven de doopvont gehouden. Met een mix van informatieve en informele weetjes, tips en nieuws, zal het magazine voor meer verbinding zorgen tussen alle POM-medewerkers. Het nummer verschijnt viermaal per jaar.

Pers

In 2018 verstuurde POM West-Vlaanderen 20 persberichten over diverse topics.

In onderstaand overzicht vindt u deze persberichten (titel en inleidende alinea) opgesomd.

Overzicht persberichten

TechnoTielt dompelt jong én oud onder in de wereld van kunststoffen en textiel - 23 januari 2018

De kunststof- en textielsector kent in de provincie West-Vlaanderen een rijke geschiedenis. Vele bedrijven staan met hoogtechnologische en innovatieve nicheproducten aan de wereldtop. Om deze - vaak nog verborgen - pareltjes van innovatieve kunststof- en textielbedrijven bij jongeren en het brede publiek bekend te maken, rolde TechnoTielt op 8, 9 en 10 februari 2018 voor de derde maal de rode loper uit. Naast een educatief programma voor het lager en secundair onderwijs, stond ook een jobmarkt en een publieksbeurs op de agenda.

POM West-Vlaanderen reikt de eerste jaarcertificaten uit voor DO Start - 30 januari 2018

POM West-Vlaanderen reikte op 25 april 2018 in Roeselare aan acht bedrijven de eerste jaarcertificaten uit voor DO Start, een begeleidingstraject duurzaam ondernemen, speciaal op maat van kmo's. Delavi (Tielt), Delino (Knokke-Heist), De Aardappelhoeve (Tielt), Fribona (Oostkamp), Hotel Bero (Oostende), Minne (Ieper), Paneltim (Lichtervelde) en Talent' (Harelbeke) slaagden met glans in de eerste fase van hun traject.

't Werkpand breidt uit met extra startersplekken in Oostende - 5 februari 2018

Sinds 1 januari 2018 behoort het Bedrijvencentrum Oostende - voortaan onder de naam 't Werkpand Oostende - tot het provinciale netwerk van startershuisvesting van Actie voor Starters. 't Werkpand Oostende is één van de 17 startersinfrastructuren geëxploiteerd door POM West-Vlaanderen, waar jonge ondernemers die niet langer dan vijf jaar opgestart zijn, aan aantrekkelijke voorwaarden een kantoor of atelier huren.

WestTech: inspiratie-event voor de West-Vlaamse technologische ondernemer - 9 februari 2018

Op 7 en 8 februari 2018 demonstreerde de POM tijdens WestTech, het inspiratie-event voor ondernemers, waarom innovatieve hoogtechnologische bedrijven goed gedijen op West-Vlaamse grond. Bijna 600 deelnemers waaronder heel wat ondernemers ontdekten wat de West-Vlaamse kennisinstellingen voor hen kunnen betekenen. En met Peter Torreele, voormalig directeur van het World Economic Forum, en techno-futuroloog Christian Kromme kregen de aanwezigen tijdens "Disruptival - The Conference" heel wat tips & tricks om verder exponentieel te ondernemen.

AB Réfugiés ondersteunt vluchtelingen bij integratie op arbeidsmarkt - 5 maart 2018

Met het Europese project AB Réfugiés slaan 11 partners uit Henegouwen, Douai en West-Vlaanderen de handen in elkaar om binnen de drie jaar een snel en duurzaam traject naar tewerkstelling voor minstens 230 vluchtelingen te realiseren.

Frans-Belgisch Eiland voor Fijnproevers op TAVOLA 2018 - 9 maart 2018

De projectpartners van Filière AD-T (Europees project voor de ontwikkeling van een grensoverschrijdende duurzame voedingsketen) en hun partners, BEP en IDELUX, organiseerden op 11, 12 en 13 maart 2018 op de TAVOLA-beurs, een Frans-Belgisch Eiland voor Fijnproevers met 28 Franse, Waalse en Vlaamse bedrijven.

Waterstofeconomie in opmars in West-Vlaanderen - 15 maart 2018

Volgens de Energievisie van de Vlaamse Regering moeten alle nieuw verkochte auto's vanaf 2035 uitstootvrij zijn. Naast elektrische auto's zijn auto's op waterstof een oplossing. Er wordt geschat dat

tegen 2050 wereldwijd 400 miljoen wagens, vijf miljoen vrachtwagens en meer dan 15 miljoen bussen op waterstof zullen rijden. POM West-Vlaanderen is overtuigd van de economische opportuniteiten van waterstof voor de West-Vlaamse economie en heeft de ambitie om deze nieuwe en duurzame technologie snel en concreet toegankelijk te maken.

West-Vlaamse ondernemers experimenteren met beloftevolle blockchaintechnologie - 11 april 2018

Blockchain, de technologie achter de bitcoin, is een hot item in de media. Zal de impact van blockchain effectief zo groot zijn als de komst van het internet of is dit gewoon een hype? Exponential Academy en UNIZO West-Vlaanderen lieten op donderdag 19 april 2018 kennisinstellingen en West-Vlaamse ondernemers aan het woord op een gratis infosessie over blockchain in Menen.

West-Vlaamse (leerling-) slagers lanceren zes innovatieve streekproducten - 25 april 2018

Tijdens de Avond van de West-Vlaamse Slager op 24 april 2018 stelden 100% West-Vlaams en het Provinciaal Verbond der Beenhouwers zes innovatieve slagerijproducten voor aan de West-Vlaamse slagers. De drie West-Vlaamse slagerijscholen, Syntra West, TA Diksmuide en Ter Groene Poorte ontwikkelden de vernieuwende recepten.

Voeding van de toekomst: Vlaanderen kan voortrekker zijn op vlak van kweek, verwerking en vermarkt van zeewier - 7 mei 2018

Europese zeewier (of macroalgen) zijn unieke zeeproducten die een toenemende rol zullen spelen in de lokale voedselvoorziening en verduurzaming van de voedselketen. Ook Vlaanderen kan hier een belangrijke rol spelen: de Noordzee is uitermate geschikt voor de teelt van diverse soorten zeewier met een economisch potentieel. Langsheen de waardeketen ligt een zee van opportuniteiten open voor de bedrijven en kennisinstellingen in onze regio. Dat is één van de conclusies van het consortium SeaConomy, een samenwerking tussen verschillende spelers in de zeewierketen

Start&GO: de Provincie groeit mee met haar ondernemers - 23 mei 2018

Met Start&GO, de opvolger van Actie voor Starters, halen POM West-Vlaanderen en OC West met een uitgekiend en eigentijds aanbod alles uit de kast om ondernemerszin zoveel mogelijk aan te moedigen. Eenmaal gestart met een eigen zaak kan de ondernemer rekenen op de beste begeleiding door een sterk uitgebalanceerd partnerschap. Start&GO ging officieel op 23 mei 2018 van start.

Maatwerkbedrijf Oesterbank lanceert polyvalente overhevelingstool - 22 augustus 2018

Maatwerkbedrijf Oesterbank stelde op 24 mei 2018 officieel de nieuwe overhevelingstafel voor aan het publiek. Deze slimme tool maakt het mogelijk om stukgoederen in functie van preproductie en magazijnverwerking op een ergonomische, efficiënte en snellere manier over te hevelen. Licht- en geluidsignalen geven het personeel ook ondersteuning bij een accurate verwerking.

POM West-Vlaanderen onthult plannen voor Blue Accelerator - 29 augustus 2018

Met Blue Accelerator zet POM West-Vlaanderen in op het faciliteren van testen en demonstraties op zee, waarvoor een "living lab" wordt gecreëerd in real life zeecondities. Centraal element zal een testplatform op zee zijn, op ca. 500 meter voor de haven van Oostende, de Blue Accelerator. De POM onthulde de plannen op 29 augustus 2018.

Hoogste overlevingsgraad nieuwe ondernemingen in West-Vlaanderen - 27 september 2018

West-Vlaanderen scoort met zijn ondernemersvriendelijk beleid. Met 119.191 actieve ondernemingen registreerde West-Vlaanderen in 2017 een toename van 3,6% ten opzichte van 2016. Opvallend is de West-Vlaamse koppositie op vlak van de overlevingsgraad. 72,2% van de opgestarte ondernemingen in 2012 in onze provincie is na vijf jaar nog actief. Deze en andere cijfers vindt u terug in 'West-Vlaanderen Ontcijferd, editie 2018'.

Proefvaarten onbemand vaartuig op de IJzer officieel van start - 14 november 2018

De Vlaamse Waterweg nv, POM West-Vlaanderen en KU Leuven zijn- binnen het project 'Autonoom varen in de Westhoek' - in het najaar 2018 gestart met proefvaarten van een autonoom varend schaalmodel op

de IJzer. Aan de voet van de IJzertoren bracht het vaartuig, 'de Cogge', op 13 november 2018 met succes de eerste proefvaart tot een goed einde.

Nieuwe boost voor blauwe economie aan de Noordzee - 23 november 2018

Universiteit Gent, POM West-Vlaanderen en het autonoom gemeentebedrijf Haven Oostende richtten op 23 november 2018 de nv Ostend Science Park op. Met deze gemeenschappelijke vennootschap willen de drie partners de blauwe economie in Oostende verder verankeren.

Drone West etaleert mogelijkheden dronetechnologie voor bedrijfswereld - 7 december 2018

POM West-Vlaanderen, TUA West, Inagro en VIVES organiseerden samen op 7 december 2018 het event Drone West om West-Vlaamse kmo's en landbouwbedrijven in te lichten over de toepassingsmogelijkheden van drones. Primeurs op Drone West waren de toelichting van de Belgische implementatie van de langverwachte Europese droneregelgeving, de Drone Pages van Agoria en de voorstelling van het VIVES Dronelab.

Originele kerstcadeaus bij startende webshopeigenaars op POP IT UP - 10 december 2018

Start&GO en Stad Roeselare sloegen de handen in elkaar om startende ondernemers met een webshop een duwtje in de rug te geven. Op 15 en 16 december 2018 opende de Sint-Amandskerk in Roeselare zijn deuren voor een sfeervol pop-upshoppingevent waar 14 West-Vlaamse startende webshopeigenaars hun producten voor een keer 'niet online' verkochten.

Flanders' FOOD en POM West-Vlaanderen richten Novel Food Platform op - 11 december 2018

Met de oprichting van het Novel Food Platform op 11 december 2018 willen Flanders' FOOD en POM West-Vlaanderen kmo's ondersteunen om nieuwe producten in de voedingssector te ontwikkelen. Op dit platform kunnen kmo's terecht met al hun vragen over de complexe Europese Novel Food wetgeving die sinds januari 2018 van kracht is.

Duurzame overslag op River Terminal Wielsbeke verzekerd - 21 december 2018

POM West-Vlaanderen en exploitanten Shipit en Delcatrans sloten op 21 december 2018 een concessie-overeenkomst om de komende 25 jaar de River Terminal Wielsbeke in goede banen te leiden. Sinds de overname door POM West-Vlaanderen in 2014 kan de binnenvaartterminal mooie overslagcijfers voorleggen.

Bijlage

Structurele projecten 2018

Ondernemerschap

Ise

Via het Europees project **ISE (Innovation Sector Exchange)** biedt POM West-Vlaanderen samen met haar partners ondersteuning aan kmo's uit delen van Nederland, Engeland, België en Frankrijk. Dit project wil lokale ondernemingen begeleiden bij innovatie en internationalisering en deze ondernemingen nieuwe, commerciële kansen bieden door export en handelscapaciteit te stimuleren. In dit project werkt de POM samen met haar contacten in België (Voka West-Vlaanderen en Voka Oost-Vlaanderen), Frankrijk (ADITEC Pas-de-Calais), Nederland (Innovation House Foundation) en Kent (Kent Invicta Chamber of Commerce en Kent County Council).

Het totale projectbudget van ISE bedraagt 2.855.596 euro, waarvan 1.713.358 euro gefinancierd wordt binnen het Interreg-2-Zeeënprogramma, met financiële steun van het Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling (EFRO). Het project loopt van april 2016 tot oktober 2019. www.pomwvl.be/samenwerking-europa

Progres

Binnen het project **PROGRES (Project Accelerating Growth, Resources and Enterprise Support)** werkt POM West-Vlaanderen intensief samen met partners Voka Oost-Vlaanderen, Cide-Socran, CCI Wapi, HD Gestion, Chambre Franco-Belge (CCFB) en CCI Grand-Lille om het concurrentievermogen van startende en groeiende bedrijven te versterken in de grensoverschrijdende zone van Frankrijk-Wallonië-Vlaanderen. In diverse activiteiten werken ondernemers uit de drie regio's samen, en ontdekken ze nieuwe markten en exportmogelijkheden.

PROGRES loopt van juli 2016 tot juni 2020. Het totale projectbudget bedraagt 3.371.322 euro, waarvan 1.685.661 euro gefinancierd wordt binnen het Interregprogramma Frankrijk-Wallonië-Vlaanderen, met financiële steun van het Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling (EFRO). www.pomwvl.be/samenwerking-europa

Fabrieken voor de Toekomst

SeaConomy

Het multidisciplinair consortium SeaConomy wil het experimenteel gebruik van zeewier in allerlei toepassingen (voeding, veevoeding, nutraceuticals, pharmaceuticals, agroproducten ...) stimuleren.

Het SeaConomy-project bracht een multidisciplinair consortium van bedrijven, sectororganisaties en overheidsinstanties samen om het potentieel van de Vlaamse zeewier-economie te ontluiken, met steun van iCleantech Vlaanderen. De partners (Sioen Industries, POM West-Vlaanderen, Lambers-Seghers, Colruyt Group, en Pures) vertegenwoordigden samen de verschillende schakels van de zeewierketen, van kweek tot consumptie.

Op 7 mei 2018 presenteerde SeaConomy tijdens de slotconferentie van het project haar bevindingen, samen met aanbevelingen voor zowel overheid als kennispartners en bedrijven. Dit gebeurde in aanwezigheid van minister Joke Schauvliege. De overheden werden gevraagd om, binnen een Europese context, het gebruik van zeewieren op grote schaal als grondstof van de toekomst mee te helpen realiseren.

In Vlaanderen neemt de interesse sterk toe bij kandidaat-afnemers en is het eerste proefproject rond lokale kweek een feit. Op korte termijn (2025) kunnen lokale zeewieren gekweekt worden in het Belgische deel van de Noordzee, als additief in voedingsproducten en voeders. Op langere termijn (2035) bieden zeewieren kansen voor toepassing in biomaterialen.

Het project SeaConomy liep van 1 oktober 2016 tot 31 maart 2018. De totale projectkost bedroeg 1.749.771 euro waarvan 473.421 euro gefinancierd door POM West-Vlaanderen. i-Cleantech Vlaanderen leverde 125.724 euro steun aan het project (via MIP-oproep 2016).

www.fabriekenvoordetoekomst.be/seaconomy

GoToS3

Innovatieve creaties en disruptieve ideeën komen het best tot ontwikkeling als er kruisbestuiving is tussen verschillende sectoren, disciplines of industrieën. **Met de Europese projectenportefeuille GoToS3 stimuleert POM West-Vlaanderen samen met de partners uit Wallonië en uit de Franse regio Hauts-de-France het crosssectorale of kortweg X-innovatie.**

Het project GoToS3 heeft als doelstelling interacties en synergiën in de verschillende slimme specialisaties in het grensoverschrijdend gebied van Frankrijk-Wallonië-Vlaanderen te ontwikkelen.

91 betrokken partners van de grensgebieden zijn hierbij actief in zes gemeenschappelijke innovatiedomeinen: nieuwe materialen en chemie, textiel, gezondheid en zorg, culturele en creatieve industrieën, voeding en landbouw en mechatronica.

GoToS3 is een Interreg (Frankrijk-Wallonië-Vlaanderen) - project.

Het totale budget voor het project bedraagt 1.749.771 euro waarvan 55% gefinancierd wordt door het Interregprogramma Frankrijk-Wallonië-Vlaanderen.

www.pomwvl.be/samenwerking-europa

Fabriek voor de Toekomst Nieuwe Materialen

Circularity in & with New Materials

Het **GTI-project Circularity in & with New Materials** is een initiatief van Fabriek voor de Toekomst Nieuwe Materialen en haar partners. Doel van het project is om West-Vlaamse kmo's uit de kunststofverwerkende en textielindustrie een trekkersrol binnen de circulaire economie te laten nemen.

Concreet zal het VKC in Kortrijk uitgebreid worden met een bijkomende testhal voor testing op gebied van recyclaatzet in de volledige waardeketen van kunststofverwerking. In het machinepark komen er toestellen bij om kunststof- en textielafvalstromen beter te identificeren.

Het project Circularity in & with New Materials werd in 2017 opgestart in het kader van de GTI West-Vlaanderen binnen het Vlaamse EFRO-programma. Promotor POM West-Vlaanderen werkt samen met copromotoren Catalisti, Centexbel, KU Leuven, UGent, Howest, VIVES en TUA West om het project te realiseren.

De totale projectkost bedraagt 2.500.000 euro. Minstens 650.000 euro hiervan wordt met provinciale middelen toegereken. Het project rekent daarnaast op 1.000.000 euro Europese steun van het Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling (EFRO). Vlaams minister Philippe Muyters kende 500.000 euro toe uit het Hermesfonds.

www.pomwvl.be/gti

www.fabriekenvoordetoekomst.be

ALPO

In het **ALPO-project** werken universiteiten en industrie uit België en Frankrijk samen om nieuwe polymeergebaseerde materialen te ontwikkelen uit microalgen. Het project is een onderdeel van het Interregprogramma GoToS3 (zie voormeld project).

Het ALPO-project wordt gecoördineerd door de universiteit van Mons. Partners zijn UGent, KU Leuven, AgroParisTech, Université de Reims, Université de Lille en de clusters GreenWin, IAR, PCG, POM West-Vlaanderen en Aquimer.

Het totaalbudget bedraagt 3.492 104 euro. Het project krijgt financiële steun vanuit het Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling (EFRO). Ook de Provincies Oost- en West-Vlaanderen en Wallonië financieren.

www.pomwvl.be/samenwerking-europa

Fabriek voor de Toekomst Voeding

Codesign Aliment

Het project Codesign Aliment wil bij agrovoedingsbedrijven de technieken van codesign en cocreatie introduceren om zo nieuwe producten en diensten te creëren. Codesign is een verzamelnaam voor technieken waarbij, tijdens het ontwikkelen van een product of dienst, rekening wordt gehouden met alle betrokken partijen in de waardeketen: producenten, verwerkers, fabrikanten van apparatuur, leveranciers, distributeurs en gebruikers.

Codesign Aliment is een Interreg (Frankrijk-Wallonië-Vlaanderen) - project en loopt van oktober 2016 tot maart 2019. Het budget bedraagt 715.000 euro, waarvan 45% gefinancierd door de Provincie West-Vlaanderen en haar ontwikkelingsmaatschappij en 55% door het Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling (EFRO).

www.pomwvl.be/samenwerking-europa

Pladijs

In 2017 startte **Plaice2BE**, een project gesteund door het Europees Fond voor Maritieme Zaken en Visserij. **Haalbare toepassingen vinden voor de lokale verwerking van Belgisch aangevoerde pladijs met meerwaarde bij de visverwerkende industrie, was het doel van het project.** Zowel de visserijsector (reders en visveiling) als de visverwerkende bedrijven en retail waren betrokken, samen met beleidsmakers en experts inzake productontwikkeling en ideevalorisatie.

POM West-Vlaanderen en het Instituut voor Landbouw en Visserijonderzoek waren de partners in dit project.

Het project liep van juli 2017 tot oktober 2018.

De totale projectkost bedroeg 148.368 euro. De Vlaamse Overheid en het Europees Fonds voor Maritieme Zaken en Visserij financieren elk voor de helft.

www.fabriekenvoordetekomst.be/pladijs

Fabriek voor de Toekomst Blue Energy

Blue Accelerator

Het project Blue Accelerator speelt in op de nood aan testfaciliteiten on-, near- en offshore.

Doel van het project is om een 'living lab' te creëren waar **testen in real life zeecondities** mogelijk zijn met Oostende als uitvalsbasis.

Via dit lab worden innovatieprojecten van kennisinstellingen en bedrijven in uiteenlopende mariene en maritieme sectoren gelanceerd, met focus op golf, wind- en getijdenenergie en de bredere blauwe economie. Voorbeelden van mogelijke testen zijn het opwekken van golfenergie, corrosieonderzoek, kabelmanipulaties ...

De demonstratie- en testmogelijkheden vormen een onderdeel van de innovatieketen die in West-Vlaanderen op het gebied van Blue Energy uitgebouwd wordt.

Naast de realisatie van het testplatform en bijhorend ondersteunend kader, met onder meer een open innovatieplatform, zetten de projectpartners ook in op een innovatietraject voor de niche van drones voor offshore toepassingen. De testfaciliteit zal ook in dit kader zijn nut kunnen bewijzen.

Het project loopt van 1 mei 2018 tot 30 april 2021.

Het project 'Blue Accelerator' werd ingediend in het kader van de GTI West-Vlaanderen binnen het EFRO programma. Promotor POM West-Vlaanderen werkt samen met UGent, Hogeschool VIVES, VITO, VLIZ en TUA West om het project te realiseren. De Provincie en POM West-Vlaanderen investeren samen ruim 1,1 miljoen euro in het project. Blue Accelerator wordt verder voor 1,5 miljoen euro gefinancierd door het Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling (EFRO), en voor 735.400 euro door de Vlaamse overheid.

Inn2POWER

POM West-Vlaanderen is hoofdpartner in het Interreg-Noordzeeregioproject Inn2POWER (Innovation to Push Offshore Wind Energy Regions). Dit project wil kmo's uit de offshorewindindustrie over de grenzen heen laten participeren in innovatieve samenwerkingsverbanden (regionaal, sectoraal en transnationaal).

Elf partners uit vijf Noordzeeregiolanden (België, Nederland, Duitsland, het Verenigd Koninkrijk en Denemarken) engageren zich om voor deze kmo's:

- De clusters te versterken.
- Samenwerkingsverbanden en toegang tot nieuwe markten te ondersteunen.
- Innovatieve concepten rond havenlogistiek uit te werken.
- Toegang tot de test- en demofaciliteiten in de offshorewindindustrie te vergemakkelijken.
- De competenties en vaardigheden van het personeel in de offshorewindindustrie te versterken.

Partners in dit project zijn Haven Oostende, Flanders' Maritime Cluster, WAB Wind Agentur Bremerhaven, Hochschule Bremerhaven, Noordelijke Ontwikkelingsmaatschappij, Provincie Groningen, Offshoreenergy.dk, Erhvervs Akademi Sydvest, Nautilus en Kent County Council.

Inn2POWER startte in oktober 2016 en loopt vier jaar. Het project krijgt 50% financiële steun van het Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling (EFRO) en van publieke en private financiering. De Provincie West-Vlaanderen cofinanciert langs Belgische zijde.

www.pomwvl.be/samenwerking-europa

MET - CERTIFIED

MET - CERTIFIED is een Interreg 2-Zeeënproject. Doel van het project is mariene energieprojecten in de 2 - Zeeënregio verzekerd en financieel haalbaar maken door de ontwikkeling van internationale erkende standaarden en certificatieschema's. Hierbij wordt gefocust op getijdenenergie. MET - CERTIFIED brengt verschillende partners uit België, Nederland, het Verenigd Koninkrijk en Frankrijk samen om de marine energiesector in de 2 - Zeeënregio te bevorderen.

De rol van Fabriek voor de Toekomst Blue Energy in dit project is tweevoudig. Als neutrale partij zal POM West-Vlaanderen de nieuw verworven inzichten en beste praktijken verzamelen en aanbevelingen formuleren voor de relevante doelgroepen. Daarnaast zal de POM deze inzichten en praktijken vertalen naar andere onderzoeksthema's in de mariene sector. Daarbij wordt de link gelegd met mariene innovatielocaties en andere onderzoekinfrastructuur.

MET - CERTIFIED is gefinancierd door het Europees Fonds Voor Regionale Ontwikkeling (EFRO). Ook het ministerie van Economische Zaken in Nederland, de Provincies Zuid-Holland en Noord-Holland en de Provincie West-Vlaanderen bieden financiële ondersteuning. MET - CERTIFIED loopt van 1 september 2016 tot 31 december 2019.

www.pomwvl.be/samenwerking-europa

COASTAL

COASTAL is een onderzoeks- en innovatieproject met als doel praktische opportuniteiten voor bedrijven te ontwikkelen en beleidsaanbevelingen te formuleren in de land-zeeinteractie. Dit gebeurt door lokale en deskundige kennis te combineren in een proces van cocreatie.

Het project is opgezet rond een netwerk van zes complementaire 'Multi-Actor Labs' in de EU, die instrumenten en kennis uitwisselen.

Voor de Belgische Kustzone ligt de focus onder meer op blue growth en offshore-energie, die nieuwe opportuniteiten bieden, bijvoorbeeld op vlak van tewerkstelling en havenontwikkeling. Daarnaast zijn er uitdagingen op vlak van mariene ruimtelijke planning en meervoudig ruimtegebruik.

In het project COASTAL gaat Fabriek voor de Toekomst Blue Energy en haar partners samen met de stakeholders, zoals overheden, bedrijven en middenveld, op zoek naar scenario's om de uitdagingen aan te pakken. Op basis hiervan worden praktische business roadmaps uitgewerkt en beleidsaanbevelingen geformuleerd.

Fabriek voor de Toekomst Blue Energy is in dit project een van de kernpartners aan Vlaamse zijde. Andere lokale partners in het project zijn de Vlaamse Instelling voor Technologisch Onderzoek (projectcoördinator), het Havenbedrijf Oostende, GreenBridge NV, de Vlaamse Landmaatschappij en het Vlaams Instituut voor de Zee. COASTAL wordt ondersteund met middelen van het Horizon 2020-Programma voor Onderzoek en Innovatie van de Europese Gemeenschap. Het project loopt van 1 mei 2018 tot 30 april 2022.

www.pomwvl.be/samenwerking-europa

<https://h2020-coastal.eu/>

Decom Tools

De meeste offshorewindturbines hebben een levensduur van 20 tot 25 jaar. Voor de ontmanteling van offshorewindparken bestaat nog maar weinig ervaring, met als gevolg dat een algemene duurzame aanpak ontbreekt. Het project DecomTools (decommissioning offshore windparken) heeft tot doel eco-innovatieve concepten te ontwikkelen voor het ontmantelen van offshore windturbines.

De ontmanteling van de huidige offshorewindparken zal er ook in België snel aankomen. Er bestaat nog geen beleid, kennis of ervaring hierover in België, noch bij bedrijven, noch bij de verschillende overheden. Dit project biedt hiervoor een eerste aanzet, zowel wat de beleidsaanbevelingen betreft als de ontwikkeling van concepten en tools.

Fabriek voor de Toekomst Blue Energy wil:

- de (West-)Vlaamse bedrijven actief of geïnteresseerd in ontmanteling informeren en ondersteunen;
- de infrastructurele randvoorwaarden voor de ontmanteling en recyclage te identificeren en (helpen) te voorzien;
- de haven van Oostende als offshore-haven verder versterken;
- beleidsaanbevelingen aan relevante overheidsdiensten formuleren.

In Vlaanderen zijn Fabriek voor de Toekomst Blue Energy en Haven van Oostende partners.

DecomTools is gestart op 1 augustus 2018 en loopt tot 31 juli 2022.

Het project wordt voor 50% gefinancierd vanuit het Interreg-Noordzeeprogramma.

www.pomwvl.be/samenwerking-europa

Fabriek voor de Toekomst Machinebouw & Mechatronica

Competentiecentrum Machinebouw & Mechatronica

Voor de bedrijven uit de sector Machinebouw & Mechatronica werd een **competentiecentrum Machinebouw & Mechatronica** in West-Vlaanderen ontwikkeld.

Het centrum steunt op de expertise van belangrijke kenniscentra (Howest, KU Leuven, Sirris, UGent en VIVES), gekoppeld aan een doorgedreven bedrijfsgerichte benadering. **KU Leuven** investeert op haar nieuwe campus in Brugge in twee innovatielabs. In het eerste lab "De Industrie 4.0 Machine" focust het onderzoek op Cyber-Physical Systems en betrouwbaarheid. Het tweede lab, rond het concept van "The Ultimate Factory" focust op innovatie in Industrie 4.0 georiënteerde productie.

Kortrijk vormt de uitvalsbasis voor twee applicatielabo's. **UGent** en **Sirris** zetten in op de thema's flexibele assemblage en slimme productieorganisatie. Bedrijven kunnen gebruik maken van de aanwezige knowhow, zich laten inspireren door concrete bedrijfscases en nieuwe tools uitproberen op de demo- en testinfrastructuur. Het technologielabo van **Howest** heeft unieke expertise in huis rond augmented & virtual reality. Het Maaklab van **VIVES** tenslotte focust op innovatie in manufacturing met onder meer 3D-metaalprinten en digitale meettechniek.

Het project 'Machinebouw & Mechatronica centrum West-Vlaanderen' werd in 2017 opgestart in het kader van de GTI West-Vlaanderen binnen het Vlaamse EFRO-programma. Sirris, KU Leuven, Howest, POM West-Vlaanderen en TUA West werken samen om het competentiecentrum M&M te realiseren. De totale projectkost bedraagt 4.270.521 euro. Minstens 700.000 euro hiervan wordt met provinciale middelen toegereden. Het project rekent daarnaast op 1,7 miljoen Europese steun van het Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling (EFRO). Vlaams minister Philippe Muyters kende ruim 850.000 euro toe uit het Hermes-fonds.

www.pomwvl.be/gti

www.fabriekenvoordetoekomst.be

Factory 4.0

Het project Factory 4.0 wil de transformatie van bedrijven uit het grensgebied naar een **Industrie 4.0 fabriek van de toekomst versnellen**. Alle kmo's (uit de projectregio) met een productieactiviteit behoren tot de doelgroep van het project.

Binnen het project worden de bedrijven via een gefaseerde aanpak begeleid bij de transformatie. Het bedrijf kan zelf bepalen welke stappen het wil doorlopen (in functie van concrete noden en uitdagingen):

- Productiebedrijven informeren en sensibiliseren over de mogelijkheden van Industrie 4.0 door bedrijfsbezoeken, events, lezingen en bezoeken aan de applicatielabo's;
- Preliminare diagnose bij de geïnteresseerde bedrijven om de thema's met het grootste potentieel te identificeren;
- Doorgedreven diagnose bij de bedrijven die daadwerkelijk willen transformeren, resulterend in een concreet actieplan;
- Beperkte haalbaarheidsstudie rond een aantal Industrie 4.0 technologieën (collaboratieve robots, digitale werkinstructies ...). Doel is om de technologische en economische haalbaarheid voor specifieke cases te evalueren zodat de drempel tot daadwerkelijke implementatie verlaagd wordt.

Het project is een onderdeel van het Interregprogramma (Frankrijk - Wallonië - Vlaanderen) GOTOS3. In het project werkt POM West-Vlaanderen nauw samen met partners NFID, Mecanov, Cetim, CITC, Pôle Mécatech, en Sirris. Het totale budget bedraagt 4.120.796,80 euro.

www.pomwvl.be/samenwerking-europa

Fabriek voor de Toekomst Zorgeconomie

SHINE

Het Interreg-Noordzeeregioproject SHINE (Shared value through integrated business models in the Healthcare economy) zet in op de toegevoegde waarde van bedrijven om de zorg van morgen betaalbaar te houden. Daarnaast beoogt het project een vernieuwde samenwerking tussen bedrijven en zorginstellingen die de cliëntgerichte zorg van morgen waarborgt.

Het project wil geïntegreerde businessmodellen tussen bedrijven en zorginstellingen tot stand brengen die aanleiding geven tot een gedeelde waardecreatie (economische en maatschappelijke meerwaarde). Daarnaast zet het project ook in op nieuwe waardeketens rond de cliënt, essentieel om de kwaliteit van de zorg te waarborgen (systeeminnovatie).

Concreet worden volgende resultaten vanuit het SHINE - project gedissemineerd:

- Een roadmap voor het creëren van nieuwe businessmodellen in de zorgeconomie;
- Het opzetten van spin-offs in de zorgeconomie;
- Kmo's tonen op welke wijze ze in de zorgeconomie kunnen opschalen.

Acht organisaties uit Schotland, Nederland en Vlaanderen zijn actieve partners in dit project dat officieel startte op 1 januari 2016 en drie jaar zal lopen. De Vlaamse partners zijn POM West-Vlaanderen (hoofdpartner), KU Leuven Kulak, AZ Groeninge Kortrijk en OCMW Kortrijk.

Het totale projectbudget bedraagt 2.456.567 euro, waarvan 1.336.602 euro bestemd is voor West-Vlaanderen.

www.pomwvl.be/samenwerking-europa

Health Care Accelerator

Onze Belgische kust telt 80.000 appartementsgebouwen die, mits een verstandige aanpak, een duurzaam antwoord kunnen bieden op de behoeftes van de groeiende groep senioren. Met het GTI-project Health Care Accelerator (HCA) gaat POM West-Vlaanderen en haar partners op zoek naar nieuwe antwoorden op deze uitdaging.

In België is er een duidelijke tendens waarneembaar waarbij senioren hun woning verkopen en zich in de herfst van hun leven aan de kust gaan vestigen. Hierdoor is West-Vlaanderen koploper op het vlak van vergrijzing en is er nood aan appartementen en woningen aangepast aan de behoeftes van die senioren. Een groot deel van het patrimonium aan de kust dateert echter van de jaren '70 en '80 en is niet (meer) aangepast aan de specifieke behoeftes en verwachtingen van een oudere bevolkingsgroep. De kust vormt dan ook dé regio bij uitstek om nieuwe woon-zorgconcepten te ontwikkelen.

Samen met Trefpunt Zorg van RESOC Noord-West-Vlaanderen, Howest en VIVES, architectenbureau B2Ai, UNIZO, Antwerp Managementschool, OC West en de kustgemeentes Blankenberge en Koksijde (beide pilotprojecten) wil POM West-Vlaanderen gericht inspelen op deze nood: met het HCA-project

willen de projectpartners een beproefd concept ontwikkelen dat toelaat dat ouderen langer zelfstandig thuis wonen.

Het project Health Care Accelerator werd ingediend in het kader van de GTI West-Vlaanderen binnen het Vlaamse EFRO-programma. De totale projectkost bedraagt 990.000 euro, waarvoor het partnerschap 396.000 euro Europese steun ontvangt via het Vlaamse EFRO-programma. De Provincie en POM West-Vlaanderen dragen meer dan 500.000 euro bij in het project.

www.pomwvl.be/gti

Transport & Logistiek

Autonoom varen in de Westhoek

Het project 'Autonoom varen in de Westhoek' wil de technologie voor onbemand varen testen in een real-life omgeving, op de IJzer. Projectpartners, De Vlaamse Waterweg nv, POM West-Vlaanderen en KU Leuven startten in 2017 met de voorbereidingen voor het testen van een autonoom varende vaartuig op de IJzer.

De IJzer en het gebied tussen Heernisse (Diksmuide) en het Sint-Joris spaarbekken (Nieuwpoort) vormt de ideale proeftuin voor de uitvoering van het project. De interferentie met ander scheepvaartverkeer is er beperkt ten opzichte van drukke en grotere vaarwegen en het testgebied heeft de ideale omvang om tot betrouwbare resultaten te komen.

Door autonoom varende vaartuigen in te zetten, worden kleine vaarwegen zoals in de Westhoek, competitief ontsloten via de binnenvaart. Met dit proefproject neemt Vlaanderen een voortrekkersrol op binnen de EU en kan het project rekenen op Europese steun.

Het project 'Autonoom varen in de Westhoek' werd ingediend in het kader van de GTI West-Vlaanderen binnen het Vlaamse EFRO-programma. De Vlaamse Waterweg nv en copromotoren POM West-Vlaanderen en KU Leuven, werken samen om het project te realiseren. De totale projectkost bedraagt 622.994 euro. Minstens 138.000 euro hiervan wordt met provinciale middelen toegereken. Het project rekent daarnaast op 249.197,94 euro Europese steun van het Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling (EFRO).

www.pomwvl.be/gti

SYN-ERGIE

De transport- en logistieke sector vormt een belangrijke motor voor economische groei in de grensregio Vlaanderen-Nederland. De sector kampt echter met heel wat uitdagingen op vlak van CO₂-uitstoot en efficiëntie.

Met het project SYN-ERGIE slaan acht projectpartners de handen in elkaar voor een efficiënter en duurzamer goederentransport tussen de provincies West-Vlaanderen en Nederlands Limburg.

Dagelijks worden grote hoeveelheden goederen en containers vanuit en via de regio's West-Vlaanderen en Nederlands Limburg naar het oosten, respectievelijk westen van de grensregio getransporteerd. Wegens het

ontbreken van een concurrentiële dienstverlening via spoor en binnenvaart gebeurt dit nu hoofdzakelijk via de weg. Door verladers, logistieke dienstverleners en multimodale operators te verenigen in communities en een aantal concrete business cases door te rekenen, wil SYN-ERGIE de markt een duwtje in de rug geven om een **multimodaal transportaanbod** op de as West-Vlaanderen-Antwerpen-Nederlands Limburg te realiseren.

Een van de acties is de realisatie van een spoor- en binnenvaartverbinding op de as West-Vlaanderen - Antwerpen - Limburg (Nederland). Naast multimodaal transport zet het project in op **synchromodaal transport**, het real time schakelen tussen verschillende vervoersmodi.

De Vlaamse partners in het project SYN-ERGIE zijn POM West-Vlaanderen, VIVES, Voka West-Vlaanderen en Nallian.

Het totale projectbudget bedraagt 1.254.240 euro, waarvan de helft gefinancierd wordt binnen het Interreg (Vlaanderen-Nederland) - programma, het grensoverschrijdend samenwerkingsprogramma met financiële steun van het Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling (EFRO). Daarnaast krijgt het project ook financiële steun van de Provincies West-Vlaanderen en Limburg (Nederland).

www.pomwvl.be/samenwerking-europa

Arbeidsmarkt

Academie voor de Toekomst

Grenzeloos Competent

Het Europees project **Grenzeloos Competent** streeft naar een betere afstemming tussen aanbod en vraag op de arbeidsmarkt in de Frans-Belgische grensregio.

POM West-Vlaanderen en haar partners ontwikkelen grensoverschrijdende opleidingsprogramma's voor technische beroepen, verbeteren de jobpromotie aan beide zijden van de grens (via ontdekkingsdagen) en begeleiden bedrijven bij de aanwervingsprocedures. Een grensoverschrijdend socio-economisch observatorium zal evoluties in kaart brengen en analyseren. Het project focust op drie sectoren: agrovoeding, textiel & nieuwe materialen en duurzaam bouwen.

Grenzeloos Competent wordt gerealiseerd in het kader van het Interreg (Frankrijk-Wallonië-Vlaanderen) - programma. De totale projectkost bedraagt 4,08 miljoen euro en wordt voor 50% gefinancierd door het Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling (EFRO). Ook de Provincie West-Vlaanderen en het Waals Gewest leveren financiële steun. Het project loopt van 1 oktober 2016 tot 30 september 2020.

AB Réfugiés - Emploi

Eind 2017 werd het Interreg (Frankrijk-Wallonië-Vlaanderen) - project AB Réfugiés - Emploi officieel goedgekeurd. **Dit project met POM West-Vlaanderen als initiatiefnemer en projectleider, wil in drie jaar tijd 230 vluchtelingen begeleiden naar werk.** In West-Vlaanderen experimenteert VDAB met een opleidingsvorm waarbij vluchtelingen gedurende zes maanden een beroepsopleiding volgen op de werkvloer van een maatwerkbedrijf en onder begeleiding van een werkplekcoach. De vluchtelingen krijgen ook taallessen om een (technische) woordenschat in het Nederlands en/of Frans aan te leren.

De Provincie wil via dit project ook werk maken van een meertalig digitaal beeldwoordenboek dat de communicatie op de werkvloer moet bevorderen.

Er zijn 11 Franse, Waalse en Vlaamse partners. Het totale projectbudget bedraagt 1.873.000 euro waarvan de helft gefinancierd wordt door het Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling (EFRO). Ook de Provincie West-Vlaanderen en het Waals Gewest leveren financiële steun.

www.pomwvl.be/samenwerking-europa

En Avant

Met het project En Avant / Vooruit willen verschillende partnerorganisaties uit Frankrijk, Wallonië en West-Vlaanderen werkzoekenden intensief begeleiden naar een job in West-Vlaanderen.

De projectpartners willen de werkzoekenden *persoonlijk begeleiden op de werkvloer*. Dit gebeurt onder meer door mentors in te schakelen met dezelfde achtergrond als de werkzoekende en die al in het bedrijf aan de slag zijn. Er komen ook opleidingen op maat van de werkzoekende. Daarnaast willen de partners ook de *psychosociale barrières wegwerken* rond het werken over de (taal)grens.

En Avant / Vooruit heeft een specifieke doelgroep, namelijk Franse werkzoekenden met een leefloon en Waalse jongeren in beroepsinschakelingstijd. Deze mensen staan iets verder af van de arbeidsmarkt en net die groep willen de partners (her-)introduceren op de arbeidsmarkt via een job in een West-Vlaams bedrijf.

Voor dit grensoverschrijdend project slaan verschillende partnerorganisaties de handen in elkaar: VDAB en de POM voor West-Vlaanderen, Le Forem voor Wallonië en Conseil Départemental du Nord en Maison de l'Europe Dunkerque et Flandre Littorale voor Frankrijk.

En Avant / Vooruit krijgt financiële steun vanuit het Europese programma Interreg (Frankrijk-Wallonië-Vlaanderen). De totale projectkost bedraagt 1.164.321 euro, waarvan de helft gefinancierd wordt door het Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling (EFRO).

www.pomwvl.be/samenwerking-europa

Sociale economie

Toegepaste Technologische Innovatie

4Werk, de overkoepelende organisatie van West-Vlaamse maatwerkbedrijven en POM West-Vlaanderen lanceerden in 2016, binnen het GTI-project **TTI (Toegepaste Technologische Innovatie)**, zes proeftuinen waarbij concrete en effectieve productieondersteunende technologieën ontwikkeld worden. Met dit project willen de maatwerkbedrijven hun positie als betrouwbare toeleverancier voor de West-Vlaamse maakindustrie kracht bij zetten. Deze proeftuinen, waar procesontwikkeling via cocreatie voorop staat, omvatten telkens een maatwerkbedrijf, een kennispartner (Xiak en SIRRIS) én reguliere ondernemingen voor de ontwikkeling van aangepaste technologieën.

Het project TTI werd in 2016 opgestart in het kader van de GTI West-Vlaanderen binnen het Vlaamse EFRO-programma. De vzw 4Werk is promotor, ondersteund door de POM en met zeven maatwerkbedrijven als uitvoerende partners. De projectkost bedraagt 800.000 euro, waarvan 40% gefinancierd wordt door het Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling (EFRO). De Provincie, POM West-Vlaanderen en de zeven maatwerkbedrijven financieren samen voor 60%.

www.pomwvl.be/gti

Westhoek Impulsplan

Acasus Academy

POM West-Vlaanderen en de Provincie bouwen Acasus, het vernieuwde Steunpunt Duurzaam Bouwen en Renoveren, in Veurne uit tot een volwaardig ankerpunt en voorbeeldgebouw. Deze realisatie is mogelijk dankzij het GTI-project Acasus Academy.

Het project, in 2018 opgestart, loopt tot 2020.

Acasus Academy werd ingediend in het kader van de GTI West-Vlaanderen binnen het Vlaamse EFRO-programma. POM West-Vlaanderen is promotor, de Provincie is copromotor.

De totale projectkost bedraagt 1.298.630 euro, waarvan 40% gefinancierd wordt door het Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling (EFRO). De Provincie en de POM financieren samen voor 60%.

www.pomwvl.be/gti

100% West-Vlaams

PDPO III

Binnen het project 't Smaakt naar meer werkt 100% West-Vlaams verschillende innovatietrajecten uit voor alle doelgroepen. Hierbij wordt steeds meer ingezet op publieksbeleving.

't Smaakt naar meer maakt deel uit van het LEADER-project PDPO III, het Vlaams Programma voor Plattelandsontwikkeling. **Het project wil West-Vlaanderen en zijn plattelandsregio's aantrekkelijker maken, korte keten bevorderen in de regio en de lokale (landbouw)economie verder professionaliseren, uitbouwen en voldoende faciliteren richting milieubesparende acties.**

De projectpartners zetten hierbij in op het creëren van synergieën, het stimuleren van productinnovatie en -verbetering en onderzoek en de implementatie van milieubesparende acties. 't Smaakt naar meer laat ook nieuwe doelgroepen (scholen, gemeenten, logies, horeca ...) kennis maken met de korte keten 100% West-Vlaamse hoeve- en streekproducten. Door in te zetten op deze slimme distributie vormen de producten het aanknopingspunt om regiobranding te stimuleren.

In dit project werkt POM West-Vlaanderen (projectleider) samen met Inagro, Westtoer, UNIZO, VIVES en de Centrale van de Landelijke Gilden.

Het project krijgt de financiële steun van Europa, Vlaanderen, de Provincie West-Vlaanderen en het Europees Landbouwfonds voor Plattelandsontwikkeling (ELFPO).

www.pomwvl.be/samenwerking-europa

Filière AD-T

Via het Europees Interreg (Frankrijk - Wallonië - Vlaanderen) - project Filière AD-T zet 100% West-Vlaams samen met 18 partners uit Wallonië en Frankrijk in, op de ontwikkeling van een grensoverschrijdende, duurzame agrovoedingsketen. Hierbij worden alle schakels uit de agrovoedingsketen (producenten, verwerkers, distributeurs en consumenten) betrokken.

Om dit te realiseren, wordt gewerkt rond vier grote doelstellingen: netwerken, duurzame voeding promoten, kennis uitwisselen en begeleiding aanbieden. Het project wil de groei van bedrijven in de landbouw en levensmiddelenindustrie stimuleren, hun grensoverschrijdend concurrentievermogen versterken en de werkgelegenheid in de sector vergroten. De betrokken regio's zijn Hauts-de-France en Grand Est in Frankrijk, de provincies Henegouwen, Namen en Luxemburg in Wallonië en West-Vlaanderen.

Filière AD-T loopt van 1 oktober 2016 tot 30 september 2020.

Het totale projectbudget bedraagt 3.577.438,55 euro waarvan 1.788.719,23 euro steun van het Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling (EFRO).

www.pomwvl.be/samenwerking-europa

Avenirs

Als de ambachtelijke bakker/patisserie de favoriete handelszaak in het dorp of de stad wil blijven, moet hij zich aanpassen aan de veranderende levensstijl en vraag van de consument.

De doelstelling van het AVENIRS-project is om ambachtelijke bakkers/patissiers in Frankrijk en Vlaanderen te begeleiden bij innovaties naar producten met een gezondheidsvoordeel. Dit project steunt op een Frans-Belgisch partnerschap dat alle structuren combineert met de vereiste middelen en competenties voor het ontwikkelen en op de markt brengen van een gamma innovatieve, ambachtelijke bakkerij- en patisserieproducten met een gezondheidsvoordeel.

De projectpartners zijn Chambre Régionale de Métiers et de l'Artisanat Hauts-de-France (CRMA) (projectleider), Syntra West, POM West-Vlaanderen en UNILASALLE.

Het totale projectbudget van Avenirs bedraagt 1.046.038 euro waarvan de helft gefinancierd wordt via het Interregprogramma (Frankrijk-Wallonië-Vlaanderen), het grensoverschrijdend samenwerkingsprogramma met financiële steun van het Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling (EFRO).

www.pomwvl.be/avenirs

Middenstand

Krak West

De communicatiecampagne 'Ik koop lokaal bij een winkelier van hier', waarbij handelaars katoenen zakken uitdeelden aan lokale en vaste klanten ging in 2017 van start. De actie kaderde in het GTI-project Krak West (Krachtige Kernen in West-Vlaanderen). Dit project, opgestart in 2016, wil een ondernemings-

vriendelijk klimaat bij lokale en provinciale besturen bevorderen, en de handelskernen waarvan de kleinhandelaars de actoren zijn, versterken.

Promotor is OC West samen met UNIZO en tien West-Vlaamse steden en gemeenten.

De totale projectkost bedraagt 659.412,70 euro op een looptijd van twee jaar. Het project ontvangt 263.765,08 euro financiële steun van het Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling (EFRO) en 65.941,70 euro provinciale middelen.

www.ikkoooplokaal.be

www.pomwvl.be/gti

Duurzaam ondernemen

Waterstofregio 2.0

Het Interregproject Waterstofregio 2.0 bouwt verder op de resultaten van Waterstofregio 1.0 (2009-2013). Binnen Waterstofregio 1.0 werden volgende innovatieve projecten gerealiseerd:

- de aanleg van waterstoftankstations;
- de ontwikkeling van een tankstation;
- een vuilniswagen, autobus en sloepen op waterstof;
- de creatie van de grootste brandstofcel ter wereld.

Waterstofregio 2.0 is gericht op optimalisatie en demonstratie van de verschillende toepassingen uit het eerste project. Zowel realisaties op vlak van waterstofinfrastructuur als zero-emissie mobiliteitstoepassingen zullen worden uitgevoerd.

Het project wordt gecoördineerd door WaterstofNet en telt negen partners, waarbij POM West-Vlaanderen de kansen voor West-Vlaanderen nagaat.

Een overzicht van de activiteiten sinds de start van het project vindt u op www.pomwvl.be/samenwerking-europa.

Waterstofregio 2.0 is een Interreg (Vlaanderen-Nederland)-project. Het project krijgt financiële steun van het Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling (EFRO), de Provincie, POM West-Vlaanderen en het Agentschap Innoveren en Ondernemen.

DOEN

Het Interregproject DOEN lanceert en test de 'energiemakelaar': een publieke makelaar die (rest)energie van bedrijven koppelt aan potentiële energiekanten.

De weg naar een koolstofarme economie gaat via een circulaire economie, ook voor energiestromen. Belangrijk daarin is de analyse van **vraag en aanbod van energie** om geïnteresseerde partijen structureel te koppelen. Momenteel zijn er in de grensregio nauwelijks spelers die expertise combineren met effectieve ondersteuning. Daarnaast zien bedrijven niet ten volle de economische haalbaarheid in het uitwisselen van energiestromen.

DOEN wil een **methodiek uitwerken en testen** die economische, maatschappelijke en ruimtelijke randvoorwaarden in rekening brengt. Het project wil daarvoor energiemakelaars opleiden en als openbare dienstverlening inzetten om het aantal duurzame uitwisselingsprojecten te kunnen verhogen en versnellen.

DOEN ontwikkelt een **draaiboek en toolbox** waarmee energiemakelaars concreet aan de slag kunnen gaan. Ook zal het project via **infosessies** en **directe contacten** bedrijven aanspreken over de opportuniteit tot energie-uitwisseling

In 2018 werd het project opgestart, in samenwerking met alle partners werd het draaiboek ontwikkeld en werd een eerste traject van opleidingssessies uitgetest.

DOEN is een Interreg (Vlaanderen-Nederland)-project. In totaal zijn er 11 partners, de Provincie Oost-Vlaanderen is projectverantwoordelijke. Het project krijgt steun van het Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling (EFRO). Op een totaal budget van 2.999.800 euro levert Interreg een bijdrage van 1.499.900 euro (50%).

www.pomwvl.be/samenwerking-europa

Smart Energy Link - SEL

SEL is een Interreg (Vlaanderen-Nederland)-project dat investering in hernieuwbare energieproductie en energiebesparing via een nieuw energiemodel centraal stelt. Doel van het project is de ontwikkeling van een 'Lokaal Smart Grid'-methodiek, dit in de praktijk te demonstreren en te optimaliseren voor **brede implementatie**. Uniek hierbij is dat smart grid slaat op alle types van energiestromen.

Demosite in West-Vlaanderen zijn de bedrijventerreinen in Oostende. Hier gaat de POM op zoek naar bedrijven die deel kunnen uitmaken van een lokaal slim energienet waarbij zowel het aspect elektriciteit als warmte aan bod kunnen komen. Voor wat hernieuwbare energieproductie betreft, zal de haalbaarheid van middelgrote windmolens onderzocht worden.

Promotor van Smart Energy Link - SEL is POM Oost-Vlaanderen. In totaal zijn er tien projectpartners. Op een totaal budget van 8.461.323 euro levert het Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling (EFRO) een bijdrage van 3.441.911 euro (40.68%). Ook de Provincie West-Vlaanderen is co-financierder van het SEL project.

www.pomwvl.be/samenwerking-europa

Lerende Parken

Het project 'Lerende Parken' zet in op het intensiveren van het levenslang leren bij werknemers van kmo's verenigd op een bedrijventerrein.

Het slim inzetten van beschikbaar menselijk kapitaal en werk maken van levenslang leren vraagt echter een doordacht personeelsbeleid. Op het niveau van een bedrijventerrein zijn er enkele interessante schaalvoordelen. Door competenties, talenten en kennis op een bedrijvenpark in kaart te brengen, krijgt men zicht op de inzetbaarheid en motivatie van werknemers. Daarnaast wordt ook de opleidingsnood en het jobaanbod in een bedrijvenpark geïnventariseerd.

Beide elementen worden samengevoegd en resulteren in een inzetbaarheidsmatrix van het bedrijvenpark. Dit is de basis om interne en externe mobiliteit van werknemers te bevorderen én hen langer gemotiveerd aan het werk houden.

Lerende Parken is een ESF (Europees Sociaal Fonds)-project. Partners zijn POM West-Vlaanderen, Syntra West, Arteveldehogeschool Gent en Stad Poperinge.

www.pomwvl.be/samenwerking-europa

BISEPS

BISEPS (Business Clusters Integrated Sustainable Energy Packages) is een Europees Interreg 2-Zeeënproject dat kadert binnen de ambities van Europa om tegen 2020 20% minder energie te verbruiken, 20% minder CO₂ uit te stoten en 20% meer hernieuwbare energie te produceren. **Het project wil de productie van hernieuwbare energie op bedrijventerreinen vergroten door energetische synergieën tussen bedrijven te creëren en investeringen (in onder meer windmolens, zonnepanelen, groene warmte, WKK en smart grids) te faciliteren.**

BISEPS wordt geleid door projectcoördinator Leiedal, samen met zeven andere partners uit België, Frankrijk, Nederland en het Verenigd Koninkrijk. Het project loopt van 1 mei 2016 tot 30 april 2020.

Het project wordt gerealiseerd met de steun van het Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling (EFRO) en gefinancierd door de Provincie West-Vlaanderen.

www.pomwvl.be/samenwerking-europa

Koning Leopold III-laan 66, B-8200 Brugge
info@pomwvl.be | T +32 50 14 01 50

Meer info en activiteiten via
www.pomwvl.be
 @pomwvl

